

ONLINE NASILJE NAD DJEVOJKAMA I ŽENAMA U CRNOJ GORI

pravni okvir i kvalitativno istraživanje

Ovaj projekat finansira
Evropska unija

VLADA CRNE GORE
MINISTARSTVO JAVNE UPRAVE

Centar za
građansko
obrazovanje | Centre
for Civic
Education

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

CZIP

POLTIKON

M'BASE

ONLINE NASILJE NAD DJEVOJKAMA I ŽENAMA U CRNOJ GORI

pravni okvir i kvalitativno istraživanje

Ovaj projekat finansira
Evropska unija

Centre
for Civic
Education

Ova analiza kreirana je kroz projekat “Block, Cancel, Unfollow”, koji realizuje NVO Sigurna ženska kuća. Projekat je podržan je od strane Centra za građansko obrazovanje (CGO) u okviru programa „OCD u Crnoj Gori – od osnovnih usluga do oblikovanja politika – M’BASE“ koji finansira Evropska unija, a kofinansira Ministarstvo javne uprave.

Sadržaj ove analize isključiva je odgovornost NVO Sigurna ženska kuća i ne odražava nužno stavove CGO-a, Evropske unije ili Ministarstva javne uprave.

**Online nasilje
nad ženama i djevojkama u Crnoj gori
pravni okvir i kvalitativno istraživanje**

Autorke:

**Mr Tijana Vuksanović
Jovana Mirković**

Dizajn:

Studio Fler

Štampa:

PS Print Studio

Tiraž:

100

Podgorica, 2023.

SADRŽAJ

UVOD.....	7
I ANALIZA PRAVNOG OKVIRA I UPOREDNO ZAKONODAVSTVO	9
Terminologija.....	9
Međunarodni pravni okvir	13
Uporodni zakonodavni okvir u UK i EU	16
Analiza krivično - pravnog okvira rodno zasnovanog nasilja u digitalnom okruženju u Crnoj Gori.....	21
Zaključci	29
II ISKUSTVO ŽENA I DJEVOJAKA KOJE SU PREŽIVJELE ONLINE NASILJE.....	31
Metodologija.....	31
Uzorak.....	32
Socio-demografske karakteristike ispitanica	32
Rezultati analize odgovora djevojaka i žena sa iskustvom online nasilja	34
Oblici preživljenog online nasilja	34
Povezanost online nasilja sa drugim oblicima nasilja.....	36
Odnos sa počiniocem	36
Osjećanja nakon preživljenog online nasilja.....	37
Bezbijednost djevojaka i žena.....	38
Prijavljivanje online nasilja nadležnim institucijama	39
Razlozi zbog kojih djevojke i žene nijesu prijavile preživljeno online nasilje	39
Iskustvo žena i djevojaka pred institucijama	40
Posledice preživljenog online nasilja.....	43
Pružene usluge pomoći i podrške	44
Diskusija i zaključci kvalitativnog istraživanja	45
PREPORUKE	49
LISTA IZVORA	51

UVOD

U doba društvenih mreža i ekspanzije interneta, online nasilje predstavlja društveni fenomen koji poprima velike razmjere i postaje dominantan vid nasilja pretežno nad osobama ženskog pola s potencijalno značajnim društvenim posljedicama. Nedavna pandemija COVID-19 je doprinijela da čak značajno povećamo korišćenje digitalne tehnologije u našim svakodnevnim aktivnostima. Iako žene i muškarci mogu biti žrtve online nasilja, istraživanju pokazuju da su djevojke i žene veoma izložene tome, da je čak svaka deseta žena već doživjela jedan oblik nasilja na internetu otkad je navršila 15 godina.¹ Agencija EU za osnovna prava (FRA) je 2014. objavila detaljnu anketu na temu „Nasilje protiv žena: istraživanje na nivou EU“². Prema ovom istraživanju, u dvanaest mjeseci prije ankete:

- oko 7% žena od 18 do 74 godine (odnosno 13 miliona žena u 28 država članica EU) doživjelo je fizičko nasilje;
- oko 2% (3,7 miliona) doživjelo je seksualno nasilje;
- oko 5% (9 miliona) je iskusilo situacije „u kojima je ista osoba više puta uputila uvrede ili prijetnje“;
- oko 5% (9 miliona) – uključujući 11% u starosnoj grupi od 18 do 29 godina – iskusilo je „oblike seksualnog online uznemiravanja, uključujući neželjene seksualno eksplicitne e-poruke ili SMS poruke koje su bile uvredljive“. Nekih 11% (više od 20 miliona) je iskusilo online uznemiravanje od 15. godine;
- oko 5% (9 miliona) je iskusilo uhođenje, a od ovih 23% „moralo je da promijeni adresu e-pošte ili broj telefona kao odgovor na najozbiljnije slučajeve uhođenja“.

¹ Agencija Europske unije za temeljna prava (2014.). Violence against women: an EU-wide survey – Main results. Luksemburg: Ured za publikacije Europske unije, str. 104. Dostupno na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>;

² Ibid.

Kada govorimo o istraživanjima u Crnoj Gori, Sigurna ženska kuća je 2019. godine sprovedla istraživanje javnog mnjenja o zastupljenosti online nasilja i nasilja posredovanog komunikacionim tehnologijama nad djevojkama i ženama u Podgorici.³ Rezultati ovog istraživanja pokazuju da 7% ispitanica tvrdi da su u više navrata doživjele online nasilja, dok 8,9% navodi da su online nasilje doživjele samo jednom. Ukoliko ukupno posmatramo, riječ je o 15,9%, odnosno svaka šesta ispitanica je priznala da je bila žrtva online nasilja. Pored toga, 19% ispitanica navodi da poznaje žensku osobu koja je preživjela online nasilje.

Zlostavljanje uz pomoć tehnologije postaje veoma ozbiljan oblik nasilja nad djevojkama i ženama. Ideja za izradu ove analize potekla je iz prakse Sigurne ženske kuće, koja je pokazala da žene i djevojke sa iskustvom partnerskog nasilja, nakon izlaska iz nasilne veze nerijetko dožive online nasilje, u prvom redu osvetničku pornografiju ili prijetnje istom. Online tehnologije omogućavaju nasilnicima da dodatno steknu kontrolu nad partnerkom i/ili produže oblike nasilja kao što fizičko, psihičko ili seksualno, kojima je ista prethodno bila izložena. Malo se zna o odnosu između zlostavljanja izazvanog tehnologijom i drugih vrsta nasilja nad ženama, kao i o uticaju online nasilja na osobe koje su ga doživjele. Ne samo da je veća vjerovatnoća da će žene biti meta online nasilja, već one također mogu imati ozbiljnije posljedice, koje rezultiraju fizičkom, seksualnom, psihičkom ili ekonomskom povredom i patnjom. Djevojke i žene često završe povlačenjem iz digitalne sfere, izolacijom i na kraju gube mogućnosti da izgrade svoje obrazovanje, profesionalne karijere i mrežu podrške.

Cilj ove analize je da približi fenomen rodno zasnovanog nasilja nad ženama u digitalnom okruženju, kao i da pruži analizu krivičnog zakonodavnog okvira u Crnoj Gori, kako bi se mapirale oblasti u okviru kojih je neophodno uložiti dodatne napore za unapređenje zakona i politika za zaštitu od online nasilja nad ženama. Dodatno, data je komparativna analiza uporedne legislative. Drugi dio analize odnosi se na kvalitativno istraživanja u kojem je detaljno opisano iskustvo žena i djevojkama koje su preživjele online nasilje, identifikovani ključni problemi sa kojima se djevojke/žene suočavaju sa ciljem razumijevanja dubljih dimenzija istog.

Rezultati analize će predstavljati osnove za pokretanje inicijative za izmjene i dopune zakona kojima bi se u krajnjem uticalo na usvajanje konkretnih mjera, te u konačnom dostigla nulta tolerancija na online nasilje.

³ Istraživanje dostupna na <http://szk.co.me/wp-content/uploads/2020/01/Online-i-nasilje-posredovano-komunikacionim-tehnologijama-nad-djevojkama-i-%C5%BEenama-na-teritoriji-Podgorice-izvje%C5%A1taj-SK-2.pdf>

I ANALIZA PRAVNOG OKVIRA I UPOREDNO ZAKONODAVSTVO

TERMINOLOGIJA

Šta je online nasilje?

Kod online nasilja suočeni smo sa nedostatkom dosljednih, standardnih definicija ili metodologija koje se koriste za konceptualizaciju i mjerenje online nasilja. Kao što je također istakao Savjet Evrope (2018)⁴, još uvijek ne postoji standard, odnosno tipologija krivičnih djela koja se smatraju online nasiljem, i mnogi oblici sajber nasilja su međusobno povezani ili se preklapaju ili se sastoje od kombinacije radnji. Iako je na nivou EU nekoliko direktiva i propisa direktno ili indirektno primenljivo na online nasilje protiv žena i djevojkama, još uvijek ne postoji usaglašena definicija ili pravni instrument.

Pojam koji koristi CoE (2018) je: “online nasilje je upotreba računarskih sistema za izazivanje, olakšavanje ili prijetnju nasiljem protiv pojedinaca koji rezultiraju ili će vjerovatno dovesti do fizičke, seksualne, psihičke ili ekonomske povrede ili patnje i može uključiti iskorišćavanje okolnosti, karakteristika ili ranjivosti pojedinca.”⁵

Grupa eksperata Savjeta Evrope za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO) je tokom 2021. godine izdala preporuku br.1 o digitalnoj dimenziji nasilja nad ženama i devojkama. U svojoj prvoj preporuci, GREVIO definiše i ističe problem rodno zasnovanog nasilja nad ženama počinjenog u digitalnoj sferi, kao i tehnologije koje omogućavaju napade na žene i devojčice, kao što su legalno dostupni uređaji za praćenje koji omogućavaju počiniocima da prate žrtve. Prateći implementaciju Istanbulske konvencije, GREVIO je identifikovao velike praznine u domaćim zakonima koji su u vezi sa nasiljem nad ženama putem takvih tehnologija i u digitalnoj sferi. Preporuka uspostavlja jasnu definiciju digitalne dimenzije nasilja nad ženama i predlaže konkretne akcije koje treba preduzeti, na osnovu četiri stuba Istanbulske konvencije: prevencije, zaštite, krivičnog

⁴ Council of Europe (9 July 2018): Mapping study on cyberviolence with recommendations adopted by the T-CY on 9 July 2018, Strasbourg, France;

⁵ Ibid.

gonjenja i koordinisane politike. Na nivou države članice, opšti prekršaji primjena u fizičkoj sferi (npr. uznemiravanje i uhođenje) prošireni su na digitalnu sferu (npr. sajber uznemiravanje i sajber uhođenje).⁶

U nastavku je dat pregled najčešćih oblika online nasilja i terminologija koja se koristi. U definicijama su česta preklapanja. Takođe, nisu svi oblici ili slučajevi online nasilja podjednako teški i ne moraju svi nužno da zahtijevaju kriminalizaciju, ali se mogu riješiti sistematskim pristupom i kombinacijom preventivnih, vaspitnih, zaštitnih i drugih mjera.⁷

Online uhođenje

Online uhođenjem smatra se uhođenje putem e-pošte, SMS poruka (ili poruka na internetu) ili na bilo koji način putem interneta. Uhođenje uključuje ponovljene incidente koji pojedinačno možda i jesu bezopasne radnje, ali zajedno urušavaju osjećaj sigurnosti žrtve te uzrokuju napetost, strah ili uznemirenost. Takve radnje uključuju: slanje poruka e-pošte, tekstualnih (SMS) ili instant poruka koje su uvredljive ili prijeteće, objavljivanje uvredljivih komentara o žrtvi na internetu, dijeljenje privatnih fotografija ili videozapisa žrtve putem interneta ili mobilnog telefona. Da bi se slučaj smatrao uhođenjem na internetu, takve radnje moraju biti ponovljene i mora ih počinuti ista osoba.

Online uznemiravanje

Uznemiravanje na internetu može imati mnoge oblike, ali za potrebe ove studije uključuje sljedeće: neželjene seksualno eksplicitne poruke e-pošte, SMS poruke ili poruke na internetu, neprimjerene ili uvredljive ponude na društvenim mrežama ili sobama za razgovor na internetu, prijeteće fizičkim i/ili seksualnim nasiljem putem poruka, e-pošte, govor mržnje, tj. komunikacija koja omalovažava, vrijeđa ili kritikuje pojedinca ili mu prijeti na temelju njegovog identiteta (roda) i drugih osobina (kao što su seksualna orijentacija ili invalidnost). Online uznemiravanje je možda najširi oblik online nasilja i često je usmjereno na žene i djevojke.

⁶ <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>

⁷ Council of Europe (9 July 2018): Mapping study on cyberviolence with recommendations adopted by the T-CY on 9 July 2018, Strasbourg, France;

Osvetnička pornografija

Osvetnička pornografija podrazumijeva radnje pojedinaca koje obuhvataju objavljivanje najčešće privatnih fotografija ili video snimaka intimnog sadržaja, bivše partnerke/partnera nakon prekida emotivnih veza. Pornografiji bez pristanka najčešće prethodi dobrovoljno dijeljenje intimnih fotografija između partnera u vrijeme kada emotivna veza funkcioniše, ali isključivo s namjerom da intimni sadržaji budu namijenjeni upravo tadašnjem partneru i s povjerenjem da se takvi sadržaji nikada u budućnosti neće zloupotrijebiti. Pojam osvetničke pornografije, iako se najčešće veže za odnos bivših partnera, treba tumačiti i u širem kontekstu, te imati u vidu da učinilac ne mora nužno biti bivši partner imajući u vidu da snimci i fotografije mogu nastati i bez znanja žrtve, snimanjem u intimnim situacijama, prilikom seksualnog zlostavljanja žene, hakovanjem uređaja žrtve iz kojih se mogu preuzeti foto i video materijali koji nisu bili namijenjeni za slanje, ali i korišćenjem vještačke inteligencije, eksplicitnim slikama i snimcima kojima se manipuliše uz pomoć softvera (photoshop, deepfake) u kojem slučaju će se raditi o objavljivanju virtualne pornografije bez pristanka koja ima jednako devastirajuće učinke kao i objavljivanje stvarnih snimaka.

Doksing (doxing)

Doksing je ponašanje u okviru kojeg jedna osoba (dokser) prikuplja podatke o drugoj osobi i objavljuje ih s namjerom da osobu prikaže u negativnom svijetlu, ponizi je ili omogući zloupotrebe. Ovo uključuje lične podatke i osjetljive podatke kao što su kućna adresa, fotografije, ime žrtve ili imena članova porodice žrtve. Informacije koje se dijele na mreži takođe mogu koristiti velikim brojem izvršilaca u kampanjama uznemiravanja i prijeteći sa značajnim psihičkim posljedicama. Dijeljenjem informacija se obično omogućava da se žrtve fizički lociraju, što znači da doksiranje može takođe biti uvod u fizičko nasilje.

Gruming (Grooming)

Gruming je proces uspostavljanja odnosa povjerenja i emocionalne povezanosti između djeteta i odrasle osobe, s ciljem vrbovanja i iskorišćavanja u seksualne svrhe. To uključuje manipulativno ponašanje sa ciljem dobijanja seksualnog sadržaja. **Počinitelj može biti poznata ili nepoznata osoba.** Ovaj proces, odnosno krug počinitelja nasilja, uključuje pristupanje djetetu, zadobijanje djetetovog povjerenja i održavanje komunikacije u tajnosti da bi se spriječilo otkrivanje. Često se sve čini s ciljem da bi se seksualno zlostavljanje, seksualno iskorištavanje ili trgovina djetetom ostvarili u realnom svijetu. Iako su žrtve djeca oba pola, ipak ima

više djevojčica koje su meta ovakve vrste manipulacije. Jedan od najpoznatijih slučajeva je slučaj Franka R. iz Holandije, koji je 2005. godine grumingom uspio da oko 300 djevojčica uzrasta od 10-17 godina navede do seksualnih aktivnosti, uglavnom online, a 11 devojčica je uspio da iskoristi i uživo. Zaplijenjeno je oko 26.000 filmova i oko 144.000 fotografija koje su pronađene na njegovim računarima, kao i veliki broj snimaka telefonskih razgovora i dopisivanja preko telefona.

Dakle, evidentno je da se ovi oblici nasilja preklapaju kao i da proističu jedan iz drugog - na primjer, žena može biti hakovana i na taj način privatni sadržaji seksualne prirode na njenom telefonu/računaru javno distribuirani (osvetnička pornografija), njen identitet može biti otkriven i objavljen u digitalnom okruženju (doksovanje), te ona može biti nakon toga proganjana od strane nepoznatih muškaraca (online proganjanje) i uznemiravana (seksualno uznemiravanje). Ono što im je zajedničko je prostor u kome se nasilje dešava (digitalno okruženje), tehnologija koja se koristi kako bi se nasilje vršilo i relacije moći tokom vršenja nasilja determinisane na polu, odnosno, rodu (muškarci su nasilni nad ženama). Rodno zasnovano nasilje u digitalnom okruženju po svom obliku može biti seksualno (osvetnička pornografija, seksualno uznemiravanje), psihičko (doksovanje, proganjanje) ali i ekonomsko jer može uticati na ženin sadašnji ili budući status zaposlenja i ugroziti ga (osvetnička pornografija, doksovanje). Posljedice rodno zasnovanog nasilja na internetu mogu biti veoma brutalne - u Evropi i Americi je u zadnjih nekoliko godina bilo više suicida koji su pratili kontinuirano nasilje u digitalnom okruženju, a najčešće je bilo reči o osvetničkoj pornografiji.⁸

⁸ Rodno zasnovano nasilje nad ženama u digitalnom okruženju – legislativni okvir regulacije, Hristina Cvetinčanin Knežević.

MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Crna Gora je posvećena ispunjavanju međunarodnih obaveza koje proizilaze iz multilateralnih sporazuma o suzbijanju rodno zasnovanog nasilja. Međutim, na međunarodnom nivou još uvijek ne postoji dokument koji eksplicitno reguliše rodno zasnovano nasilje u digitalnom okruženju, s tim što postojeći dokumenti mogu biti tumačeni na način da u sebe inkorporiraju i ovaj oblik nasilja.

Kratak pregled najznačajnijih međunarodnih dokumenata:

U suzbijanju i iskorijenjavanju rodno zasnovanog nasilja, Crna Gora, prije svega, polazi od sledećih međunarodnih dokumenata:

Konvencija o računarskom kriminalu iz 2001, Savjet Evrope („Budimpeštanska konvencija”) je prvi međunarodni ugovor o počinjenim zločinima putem interneta i drugih računarskih mreža, posebno se baveći kršenjem autorskih prava, kompjuterskim prevarama i falsifikovanjem, presretanjem podataka i dječijom pornografijom. Njen glavni cilj je da sprovede zajedničku kriminalnu politiku usmjerenu na zaštitu društva od sajber kriminala, posebno od usvajanja odgovarajućeg zakonodavstva i podsticanje međunarodne saradnje. Ovom Konvencijom su propisane i radnje i mjere, kako materijalno, tako i procesno pravne prirode, koje su usmjerene ka regulisanju društveno štetnog ponašanja u ovoj oblasti i koje primjenjuju savremene istražne metode prilikom otkrivanja i gonjenja izvršioca krivičnih djela, kao što su pretraga računarskih mreža i presretanje računarskih podataka, čiji je glavni cilj gonjenje izvršioca krivičnih djela i uspostavljanje zajedničke krivično-pravne politike, koja je usmjerena ka zaštiti društva od svih oblika visokotehnološkog, tj. „sajber kriminala“, posebno kroz usvajanje odgovarajućih pravnih normi i uspostavljanje operativne međunarodne saradnje u ovoj oblasti. Crna Gora je potvrdila Konvenciju 13.10.2009. godine.

Konvencija o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) - Naša država bila je jedna od prvih pet koje su je ratifikovale, stupila je na snagu dana 01.08.2014. godine. Konvencija utvrđuje da je nasilje nad ženama manifestacija istorijsko nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca, koji su doveli do dominacije nad ženama i diskriminacije žena od strane muškaraca i do sprječavanja punog napretka žena, kao i da

je riječ o strukturalnom nasilju nad ženama kao rodno utemeljenom nasilju te da je nasilje nad ženama jedan od ključnih socijalnih mehanizama kojim se žene prisilno stavljaju u podređeni položaj u odnosu na muškarce (Preambula). Konvencija obavezuje države potpisnice, među kojima je i Crna Gora, da preduzmu neophodne zakonodavne i druge mjere u pravcu unapređenja prava žena žrtava različitih vidova nasilja koje se dešava u raznim kontekstima, uključujući i porodicu. Istanbulska konvencija fokusirana je na rodno zasnovano nasilje, i njome su obuhvaćeni različiti vidovi nasilja nad ženama koje se dešava u raznim kontekstima, uključujući i digitalno okruženje. Konkretno, članovi 33, 34 i 40 Istanbulske konvencije pokrivaju veliki broj oblika nasilja koji se vrše na internetu i korišćenjem novih tehnologija.

Deklaracija Ujedinjenih nasilja o ukidanju svih oblika nasilja nad ženama (1993) prvi je međunarodni dokument koji nasilje nad ženama sagledava kroz nejednakost muškaraca i žena u društvu koje vodi diskriminaciji žena. Ovaj dokument nasilje nad ženama definiše kao „ispoljavanje istorijski nejednakih odnosa društvene moći između muškaraca i žena koji su doveli do diskriminacije i dominacije nad ženama od strane muškaraca i do sprječavanja potpunog napretka žena. Nasilje nad ženama je jedan od osnovnih društvenih mehanizama kojima se žene prisiljavaju da budu u podređenoj poziciji u odnosu na muškarce. Nasilje nad ženama je prepreka u postizanju jednakosti, razvitka i mira.“

Pekinška deklaracija i platforma za akciju, usvojena je na Četvrtoj svetskoj konferenciji o ženama UN, održanoj u Pekingu 1995. godine i sadrži univerzalnu definiciju nasilja nad ženama⁹ koje preuzimaju svi ostali dokumenti. Jednu od njenih 12 kritičnih oblasti čini i sprječavanje nasilja nad ženama, a borba protiv nasilja predstavlja jedan od strateških ciljeva u politikama poboljšanja i unaprijeđivanja položaja djevojčica i žena.

Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarote konvencija) prvi je sveobuhvatni pravni instrument koji je specijalno posvećen zaštiti djece od seksualnog nasilja. Lanzarote konvencija predstavlja krupan iskorak u prevenciji seksualnih radnji protiv djece, procesuiranja počinitelaca i zaštite djece žrtava. Ona proširuje postojeće međunarodne i regionalne pravne standarde, kako bi obuhvatila i kriminalizovala sve seksualne radnje protiv djece, bez obzira gdje i ko je učinilac - u kući, u institucijama koje brinu o djeci, putem mreže organizovanog kriminala ili putem interneta. Konvencija ukazuje na potrebu organizovanja kampanji za podizanje svijesti o seksualnim pitanjima, na učešće djece u razvoju preventivnih politika i kampanja, važnost prikupljanja relevantnih podataka, seksualnog obrazovanja,

⁹ Izraz „nasilje nad ženama” označava svaki akt nasilja zasnovan na rodnoj neravnopravnosti koji dovodi ili može dovesti do fizičke, seksualne ili psihičke traume ili patnje žena, uključujući i pretnje, prisilu ili samovoljno lišavanje slobode, bilo da se to dešava u javnom ili privatnom životu.

uspostavljanja službi koje omogućavaju djeci prijavljivanje zlostavljanja, prilagođavanje sudskog postupka djeci, na značaj uloge stručnjaka, advokata za prava djeteta, stručne zajednice, medija i roditelja. Crna Gora je potpisala Lanzarot konvenciju 18.06.2009. godine, ratifikovala 25.11.2010. godine, a datum stupanja na snagu je 01.03.2011. godine.

Strategija EU o pravima žrtava 2020-2025 definiše sajber kriminal kao „svaku vrstu krivičnog djela koje se počini online ili korišćenjem računara ili online alata. Osim toga, dodaje da sajber kriminal može uključivati ozbiljne zločine protiv osoba, kao što su seksualni prestupi na mreži (uključujući protiv djece), krađa identiteta, online zločin iz mržnje itd. Žrtve sajber kriminala ne nalaze uvijek relevantnu pomoć da poprave štetu koju su pretrpjeli i često ne prijave krivično delo. Prijavljivanje online zločina potrebno je dodatno olakšati i žrtvama treba pružiti pomoć koja im je potrebna.

UPOREDNI ZAKONODAVNI OKVIR U UK I EU

U **Ujedinjenom Kraljevstvu** je 2015. godine dijeljenje privatnih fotografija ili videozapisa seksualnog sadržaja bez pristanka osobe koja se na njima nalazi s namjerom da se izazove uznemirenost postalo krivično djelo s maksimalnom kaznom zatvora od dvije godine.¹⁰ U septembru 2016. objavljeno je da je od stupanja tog zakona na snagu više od 200 osoba krivično procesuirano.

U **Francuskoj**, Krivični zakonik¹¹, član 226-1 (Uredba br. 2000-916 od 19. septembra 2000. godine, član 3, Službeni list od 22. septembra 2002. godine, stupio na snagu 1. januara 2002) kaže da se kazna od jedne godine zatvora i novčana kazna od 45.000 eura izriču za svako namjerno kršenje intimnosti privatnog života drugih osoba pribjegavanjem bilo kojim sredstvima: 1) snimanjem ili prenošenjem riječi izgovorenih u povjerljivim ili privatnim okolnostima, bez pristanka njihovog govornika; 2) fotografisanjem, snimanjem ili slanjem slike osobe koja se nalazi na privatnom posjedu, bez pristanka dotične osobe. Prema članu 226-2 Krivičnog zakona, iste kazne se primjenjuju i na čuvanje, objavljivanje ili dovođenje do objavljivanja/dijeljenja u javnosti ili s trećim licem, ili korišćenje na bilo koji način bilo kojeg zapisa ili dokumenta dobijenog bilo kojom od radnji navedenih u članu 226-1. Francuska je 2016. donijela Zakon o digitalnoj republici¹² kojim se dopunjuje odredba u krivičnom zakoniku na način što se krivična djela koja se odnose na slike i riječi seksualnog sadržaja sankcionišu sa dvije godine zatvora ili kaznom od 60 000 EUR.¹³ Međutim, francuski zakon navodi da kada su krivična djela iz ovog člana izvršena sa znanjem dotičnih osoba bez njihovog prigovora, iako su bile u poziciji da isti učine, pretpostavlja se njihov pristanak.

Slične odredbe donio je sud u **Njemačkoj** koji je 2014. proglasio nezakonitim pohranjivanje privatnih fotografija bivšeg partnera nakon što je ona zatražila njihovo brisanje. Čl. 184k¹⁴ inkrimine takvo postupanje pod nazivom "Povreda

10 Criminal Justice and Courts Act 2015 dostupan na <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/2>;

11 Code penal dostupan na https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGIT-EXT000006070719/.

12 LOI no 2016-1321 du 7 octobre 2016 pour une République numérique (1) dostupan na <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/420578>

13 <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/420578> (čl. 67)

14 Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 22 November 2021 (Federal Law Gazette I, p. 4906) dostupan na https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html.

intimnih djelova tijela fotografisanjem ili drugim slikama" (upskirting), koje krivično djelo čini onaj i) ko namjerno ili svjesno, bez ovlašćenja, napravi ili prenese fotografiju ili drugu sliku genitalija, zadnjice, ženskih grudi drugog lica ili donjeg veša koji pokriva te djelove tela, u mjeri u kojoj su ti djelovi tijela zaštićeni od pogleda, ii) koristi ili stavlja na raspolaganje trećem licu fotografiju ili drugu sliku stvorenu postupanjem iz tačke i) ili iii) stavlja na raspolaganje trećem licu, svjestan da nema ovlašćenja za to, fotografiju ili drugu sliku iz tačke i) koja je proizvedena uz ovlašćenje, uz zapriječenu kaznu zatvora do dvije godine ili novčanu kaznu. Nedavnim usvajanjem Zakona o unapređenju sprovođenja zakona na društvenim mrežama¹⁵, Njemačka je uvela obaveze usaglašenosti za društvene mreže. Konkretno, društvene mreže su obavezne da uklone sadržaj koji je nezakonit prema određenim odredbama njemačkog krivičnog zakona. Ova obaveza postoji u pogledu sadržaja koji ispunjava ulove iz člana 130 (izazivanje mržnje), člana 241 (prijetnja izvršenjem krivičnog djela), člana 185 (uvreda), člana 186 (kleveta), člana 187 (namjerna kleveta), i člana 201a (povreda intimne privatnosti oduzimanjem fotografije) Krivičnog zakonika. S tim u vezi, predviđena je i mogućnost kažnjavanja društvene mreže do 50 miliona evra za uočene sistemске nedostatke u ispunjavanju obaveza usaglašenosti.

Italija je usvojila zakon br. 71/2017, pod nazivom „Uredba o zaštiti maloljetnika i prevenciji sajber uznemiravanja” u maju 2017. godine kao reakciju na šokantan slučaj osvetničke pornografije koji se završio samoubistvom žrtve Tiziane Cantone, koja nije našla pravno sredstvo prema tada važećem zakonodavstvu. Član 1. zakona definiše sajber uznemiravanje kao „bilo koji oblik psihološkog pritiska, agresija, uznemiravanje, ucjena, povreda, uvreda, omalovažavanje, kleveta, krađa identiteta, mijenjanje, nezakonito sticanje, manipulacija, nezakonita obrada ličnih podataka maloljetnika i/ili širenje elektronskim putem, uključujući distribuciju online sadržaja koji takođe prikazuje jednog ili više članova porodice maloljetnika čija je namjerna i preovlađujuća svrha da izoluju maloljetnika ili grupu maloljetnika putem ozbiljnog zlostavljanja, zlonamjernog napada ili široko rasprostranjenog i organizovanog ismijevanje. Takođe, postoji i novi ažurirani Zakon o nasilju nad ženama (Legge 19 luglio 2019, n. 69).¹⁶ Ovim zakonom se mijenja krivični zakon, zakon o krivičnom postupku i druge odredbe koje se odnose na zaštitu žrtava od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici i uvodi zločin koji se naziva „osvetnička pornografija“. Novi član predviđa da će se kazniti onaj ko nakon snimanja ili krađe, pošalje, donira, proda, postavi ili distribuire slike ili video snimaka osobe sa eksplicitnim seksualnim sadržajem bez pristanka tog lica, kaznom zatvora od jedne do šest godina i novčanom kaznom od 5.000 do 15.000 evra. Stav drugi istog član takođe kažnjava istom kaznom i one koji su primili ili na drugi način stekli slike ili video zapise iz prvog stava i koji šalju, doniraju,

15 Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG) dostupan na <https://www.gesetze-im-internet.de/netzdg/BJNR335210017.html>.

16 <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2019/07/25/19G00076/sg>

prodaju, objavljuju ili ih distribuirati bez saglasnosti prikazanih lica, kako bi im prozrokovali štetu. Stavom trećim se kazna povećava ako supružnik izvrši djelo, da li razveden ili nerazveden, ili od strane osobe koja je ili je imala intimni odnos sa dotičnim licem ili ako je djelo izvršeno kompjuterskim ili elektronskim putem. Paragraf četiri povećava kaznu ako je djelo učinjeno prema fizički ili psihički slabom osobom ili na štetu trudnice. Novim zakonom kvalitet kriminalne represije osvetničke pornografije u Italiji se drastično poboljšao.

Španija sankcioniše osvetničku pornografiju kao krivično djelo protiv privatnosti u poglavlju Prava protiv dostojanstva ličnosti. Član 197 stav 7 Zakonika¹⁷ kaže: „Ako fizičko lice bez saglasnosti lica na koga se slike ili audio-vizuelni snimci odnose distribuiraju, otkriva ili prenosi trećim stranama koji su dobijeni uz saglasnost tog lica u mjestu stanovanja ili bilo kom drugom mjestu van vidokruga drugih, on će se kazniti zatvorom od tri mjeseca do jedne godine ili novčanom kaznom, ili sa šest do dvanaest mjeseci zatvora, kada bi objelodanjivanje ozbiljno ugrozilo privatnost tog lica.“ Španija sankcioniše i proganjanje uključujući digitalnu sferu. Ko uznemirava drugo lice tako što se uporno i više puta upušta u bilo šta od sledećeg ponašanja, bez legitimnog ovlašćenja i na ovaj način ozbiljno mijenja svakodnevni život tog lica, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do dvije godine ili novčanom kaznom od šest do dvadeset četiri mjeseci: 1. Praćenje ili traženje fizičke blizine; 2. Uspostavljanje ili pokušaj uspostavljanja kontakta sa drugim licem putem bilo kog načina komunikacije, ili preko trećih lica; 3. Nepravilnim korišćenjem ličnih podataka za kupovinu proizvoda ili robe, ili da prijavi za usluge tako da ga treće strane kontaktiraju; 4. Povreda slobode ili imovine tog lica, ili slobode ili imovine drugog lica koji mu je blizak. U slučaju posebno ugrožene osobe zbog starosti, bolesti ili situacije, izriče se kazna od šest mjeseci do dvije godine zatvora.

U **Holandiji** je kriminalizovano uhođenje u članu 285b Krivičnog zakonika¹⁸, kao protivzakonito sistemsko kršenje privatnosti druge osobe sa ciljem da se to lice primora da učini, ili da ga uradi, ili da toleriše nešto ili da ga zastraši uz maksimalnu kaznu od tri godine zatvora. Nekoliko sudskih slučajeva je objavljeno u vezi sa sajber uhođenjem. Većina slučajeva uhođenja u praksi obuhvata kombinaciju fizičkog uznemiravanja i uzmeniravanja preko elektronskih sredstava komunikacije. Vrhovni sud je zauzeo stav da višekratno upućivanje nepristojnih telefonskih poziva nekome može predstavljati uhođenje. Niži sud je smatrao da je to objavljivanje prijeteće poruke na fan sajtu poznate ličnosti ne mogu se smatrati uhođenjem, jer je od vremena objavljivanja proteklo dva dana što je bilo prekratko da bi se ponašanje smatralo uhođenjem. Međutim, slanje gomile e-pošte, SMS-a mjesecima ili godinama je jasan slučaj uhođenja. Razni sudovi su takođe

17 Código Penal (Ley Orgánica N° 10/1995, de 23 de noviembre de 1995, modificada por la Ley Orgánica N° 4/2015 de 27 de abril de 2015) <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/415252>.

18 Criminal code dostupan na <https://antislaverylaw.ac.uk/wp-content/uploads/2019/08/Netherlands-Criminal-Code.pdf>.

kažnjavali kao uhođenje postavljanje najave na veb lokacijama za upoznavanje koje navodno potiču od druge osobe, što dovodi do toga da ova osoba prima e-mail odgovore. Slično, kreiranje stranice profila sa slikama nekog drugog na društvenoj mreži u kombinaciji sa drugim uznemiravajućim aktivnostima – takođe se može smatrati uhođenjem. Ako neko koristi kameru namjerno i protivpravno slika nekoga, može se kazniti kaznom zatvora do šest mjeseci ako se radi o mjestima koja nisu javna (član 139f Krivičnog zakona) ili do dva mjeseca zatvora ako se to desi na javnim mjestima (član 441b KZ). Novi član 139h holandskog Krivičnog zakona, koji je uveden 2020. godine, pravi razliku između: seksualnih slika koje su „namjerno i nezakonito napravljene“ (član 139h (1)(a)) i koje se objavljuju dok osoba zna ili treba razumno da sumnja da su slike stečene ili kao rezultat djela kažnjivog u stavu (1) (a) (član 139h (2) (a)); i seksualne slike – bez upućivanja na to kako su dobijene – koje se otkrivaju „znajući da takvo otkrivanje može biti štetno za tu osobu“ (član 139h, (2) (b)). Dakle stavom 2b takođe se zabranjuje otkrivanje seksualnih slika koje su napravljene dobrovoljno, ali se tada zahtijeva da otkrivač zna da otkrivanje može biti štetno za osobu koja je prikazana.

Krivični zakonik **Hrvatske**¹⁹ propisuje u prvom stavu čl. 144 (Neovlašćeno snimanje slike) da „ko drugoga koji se nalazi u stanu ili prostoru posebno zaštićenom od pogleda neovlašćeno snimi ili takav snimak upotrijebi ili učini dostupnom trećoj osobi i na taj način povrijedi njegovu privatnost, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine. Čl. 144a se sankcioniše onaj ko zloupotrijebi odnos povjerenja i bez pristanka snimane osobe učini dostupnim trećoj osobi snimak seksualno eksplicitnog sadržaja koji je snimljen uz pristanak te osobe za privatnu upotrebu i na taj način povrijedi njenu privatnost. U stavu 2. se inkriminiše i onaj ko upotrebom računarskom sistema ili na drugi način izradi novu ili preinači postojeći snimak seksualno eksplicitnog sadržaja i taj snimak upotrijebi kao pravi te time povrijedi privatnost osobe na tom snimku. Kvalifikovani oblik propisan je kada počinitelj opisano krivično djelo počini putem računarskog sistema ili mreže i na taj način ga učini dostupnim većem broju osoba. Sankcioniše se i seksualno uznemiravanje kao svako verbalno, neverbalno ili fizičko neželjeno ponašanje seksualne naravi koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobi, koje uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje kaznom zatvora do dvije godine. Opet, ovo je kategorisano kao kršenje privatnosti, jer je svrstano u Poglavlju pod nazivom „Krivična djela protiv privatnosti“. U čl. 140 Krivičnog zakonika se inkriminiše nametljivo ponašanje koje involvira i proganjanje u digitalnom okruženju: ko uporno i kroz duže vrijeme prati ili uhodi drugu osobu ili s njom uspostavi ili nastoji uspostaviti neželjeni kontakt ili je na drugi način zastrašuje i time kod nje izazove tjeskobu ili strah za njenu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine. Ako

19 Kazneni zakon pročišćeni tekst zakona NN [125/11](#), [144/12](#), [56/15](#), [61/15](#), [101/17](#), [118/18](#), [126/19](#), [84/21](#), [114/22](#) na snazi od 01.01.2023.

je djelo počinjeno u odnosu na sadašnjeg ili bivšeg bračnog ili izvanbračnog druga ili istopolnog partnera, osobu s kojom je počinitelj bio u intimnoj vezi ili prema djetetu, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora do tri godine.

U **Sloveniji** je posebno krivično djelo uhođenja uvedeno u Krivični zakonik²⁰ koji uključuje fizičko praćenje lica kao i uhođenje putem elektronskih sredstava komunikacije (član 134a). Takođe, eksplicitno je kriminalizovana osvetnička pornografija u čl. 143, st. 6 Krivičnog zakonika (ko javno objavi snimke, ili poruke od drugog lica sa seksualnim sadržajem bez pristanka te osobe i time ozbiljno naruši njenu privatnost, kažnjava se zatvorom od tri mjeseca do tri godine). Takođe, sankcionisan je i grooming kao vdi onlaj nasilja kaznom zatvora do jedne godine.

Kao što se vidi iz ove kratke komparativne analize, mnogi krivični zakoni definišu osvetničku pornografiju kao kršenje privatnosti, često čak ni ne zahtijevajući da sadržaj bude seksualno eksplicitan. Stoga je fokus kontinentalnih sistema krivičnog prava na kršenje privatnosti, a ne seksualnog integriteta pojedinca. Dodatno, mnogi aktuelni zakoni zahtijevaju da širenje slika ozbiljno utiče na privatnost osobe (npr. slovenački Krivični zakoni). Ovo je problematično sa dva aspekta. Prvo, počinioci često šire osvetničku pornografiju radi profita ili jednostavno radi zabave i nemaju namjeru da izazovu ozbiljan emocionalni stres žrtvi ili da žrtvi negativno utiču na njegove ili njene interese privatnosti. Drugo, daje prostora za sekundarnu viktimizaciju u sudnici, gdje se žrtva mora ispitati na pitanje o da li je zaista pretrpjela ozbiljan emocionalni stres. Međutim, „idealna“ pravna definicija ne uključuju ozbiljan napad na privatnost žrtve, niti uključuje namjeru počinioca da izazove ozbiljan emocionalni stres i dokaz da je žrtva pretrpjela težak emocionalni stres. Umjesto toga, namjera počinioca treba da pokriva namjerno širenje seksualno eksplicitnog sadržaja, odnosno, tamo gdje je izvršilac svjestan da je pojedinac prikazan u sadržaju nije pristao na takvo dijeljenje, ali ipak dijeli to namjerno. Od jula 2019. godine, usvajanjem novog zakonodavstva, Italija je postala zemlja u kontinentalnoj Evropi sa najstrožim i najozbiljnijim pristupom osvetničkoj pornografiji.

Mnoge države su kriminalizovale oblike prinude, prijetnje, (seksualno) uznemiravanje, kršenje privatnosti, uvrede, iznude i drugi oblici nasilja, koji se mogu tumačiti široko i primijeniti i kada je u pitanju nasilje učinjeno u digitalnom okruženju. Osim inkriminisanja djela vezanih za seksualnu eksploataciju djece i seksualno zlostavljanje, specifična zakonske odredbe u vezi sa drugim oblicima online nasilja su manje uobičajene.

20 Kazenski zakonik dostupan na <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>.

ANALIZA KRIVIČNO - PRAVNOG OKVIRA RODNO ZASNOVANOG NASILJA U DIGITALNOM OKRUŽENJU U CRNOJ GORI

Prije svega, jemstvom ljudskih prava u okviru najvišeg pravnog akta – Ustava, Crna Gora se obavezala da obezbijedi uživanje i ostvarivanje ljudskih prava ne samo u odnosu na postupanja „privatnih lica“ već i u odnosu na postupanja državnih organa. Ustavom nije izričito spomenuto nasilje u digitalnom okruženju, ali jeste definisana obaveza svakog pojedinca da poštuje prava i slobode drugih. Zabranjuje se svaka posredna i neposredna diskriminacija, garantuje se ravnopravnost muškarca i žene, dostojanstvo i sigurnost čovjeka, nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava, te jednaka zaštita prava i pravično suđenje.

Iako krivična djela nasilja u digitalnom okruženju nisu eksplicitno inkriminirana u zakonodavstvu Crne Gore, ona se mogu podvesti pod redovna krivična djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina, krivična djela protiv časti i ugleda, krivična djela protiv polne slobode.

Online uhođenje se može podvesti pod krivično djelo proganjanje. Proganjanje²¹ obuhvata 5 različitih radnji izvršenja i to:

1. neovlašćeno praćenje ili preduzimanje drugih radnji u cilju fizičkog približavanja tom licu;
2. nastojanje da se uspostavi kontakt sa tim licem protivno njegovoj volji neposredno, preko trećeg lica ili sredstava komunikacije;
3. zloupotrebljavanje ličnih podataka tog lica u cilju naručivanja robe ili usluga;
4. prijetnje napadom na život, tijelo ili slobodu tog lica ili njemu bliskog lica;
5. preduzimanje drugih sličnih radnji prema tom licu.

21 168a Krivičnog zakonika

Dakle, ostavljena je mogućnost da ovo krivično djelo bude izvršeno i u digitalnom okruženju, kada se ima u vidu tačka 2. Osnovni oblik je sankcionisan novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 3 godine. Kvalifikovani oblik krivičnog djela je predviđen ako je djelo učinjeno prema bivšem bračnom ili vanbračnom drugu, prema maloljetnom licu, trudnoj ženi ili licu sa invaliditetom, uz zapriječenu kaznu od tri mjeseca do pet godina. Najteži oblik postoji ako je djelom izazvana opasnost po život, zdravlje ili tijelo drugog lica ili njemu bliskog lica i sankcionisan je zatvorom od jedne do deset godina. Ukoliko radnje obuhvataju dijeljenje privatnih fotografija ili videozapisa žrtve putem interneta ili mobilnog telefona, gojenje se može preduzeti u skladu sa čl. 175 Krivičnog zakonika kojim se sankcioniše objavljivanje ili prikazivanje spisa, portreta, filma ili fonograma ličnog karaktera bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži i time osjetno zadre u lični život tog lica, uz zapriječenu novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine. Ovo krivično djelo se goini po privatnoj tužbi. Izuzetno, kada je službeno lice izvršilo krivično djelo u vršenju službe, gonjenje se preduzima po službenoj dužnosti i propisana je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine.

Online uznemiravanje takođe nije posebno inkriminisano krivičnim zakonodavstvom Crne Gore. Međutim, Vlada Crne Gore je u julu 2023. godine dostavila Skupštini Predlog Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore²² koji inkorporira odredbe kojim se se inkriminiše seksualno uznemiravanje. Iako predlog eksplicitno ne reguliše uznemiravanje u digitalnom okruženju, definicija seksualnog uznemiravanja predviđena Predlogom Zakona o izmjenama i dopunama obuhvata i digitalno okruženje. Naime, seksualno uznemiravanje podrazumijeva svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode, kojim se želi povrijediti dostojanstvo nekog lica ili grupe lica, odnosno kojim se postiže takav učinak, a naročito kad takvo ponašanje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće, zastrašujuće, degradirajuće ili uvredljivo okruženje. Osnovni oblik je kažnjiv kaznom zatvora do šest mjeseci, dok se teži oblik kvalifikuje seksualnim uznemiravanjem lica kome je nadređen ili koje se prema njemu nalazi u odnosu zavisnosti ili koje je posebno ranjivo zbog dobi, bolesti, invaliditeta, zavisnosti, trudnoće, teške tjelesne ili duševne smetnje, i sankcionisan je kaznom zatvora do dvije godine. Dakle, ukoliko uznemiravanje uključuje neželjene seksualne poruke, prijetnje seksualnim nasiljem putem tekstualnih ili vizuelnih zapisa, govor mržnje, odnosno, vijeđanje i kritike po osnovu pola/roda i/ili seksualne orijentacije, online uznemiravanje se može podvesti pod seksualno uznemiravanje. Sa druge strane, ukoliko uznemiravanje nema seksualni kontekst, već su takve radnje usmjerene na prijetnje fizičkim nasiljem, ono se

22 <https://www.gov.me/dokumenta/d3e75fff-8844-4d91-88c4-1c2273c3c473>

može kvalifikovati kao ugrožavanje sigurnosti iz čl. 168 KZ, iako se eksplicitno ne pominnje digitalno okruženje. Navedeni član propisuje da ko ugrozi sigurnost nekog lica prijetnjom da će napasti na život ili tijelo tog lica ili njemu bliskog lica, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Ukoliko je djelo učinjeno prema više lica ili ako je djelo izazvalo uznemirenost građana ili druge teške posljedice ili je učinjeno iz mržnje, počinitelac će se kazniti zatvorom od tri mjeseca do tri godine. Ako je djelo učinilo službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine, dok će se onaj ko djelo učini prema licu koje obavlja poslove od javnog značaja u vezi sa obavljanjem tih poslova, kazniti zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

Osvetnička pornografija u odnosu na punoljetna lica nije sankcionisana kao zasebno krivično djelo u crnogorskom zakonodavstvu, te se gonjenje učinilaca može preduzimati samo na osnovu člana 174 i 175. Krivičnog zakona koji imaju za cilj zaštitu privatne sfere pojedinca. Prvi oblik krivičnog djela neovlašćeno fotografisanje iz čl. 174 postoji kada se neovlašćeno načini fotografski, filmski ili drugi snimak nekog lica i time osjetno zadre u lični život tog lica. Drugi oblik krivičnog djela postoji kada se snimak nastao izvršenjem prvog oblika preda ili pokazuje trećem licu ili mu na drugi način omogućiti da se sa njim upozna.

Članom 175 sankcioniše se objavljivanje ili prikazivanje spisa, portreta, filma ili fonograma ličnog karaktera. Oba krivična djela su kažnjiva novčanom kaznom ili kaznom zatvorom do 1 godine i gone se po privatnoj tužbi. Izuzetno, kada je službeno lice izvršilo krivično djelo u vršenju službe, gonjenje se preduzima po službenoj dužnosti i propisana je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine. Ukoliko se snimljeni materijal koristi za ucjenu, žrtva se može pozvati na član 251 Krivičnog zakonika, koji navodi da onaj ko „u namjeri da sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist zaprijeti drugom da će protiv njega ili njemu bliskog lica otkriti nešto što bi njihovoj časti ili ugledu škodilo i time ga prinudi da nešto učini ili ne učini na štetu svoje ili tuđe imovine, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.“ Ukoliko je tim djelom „pribavljena imovinska korist u iznosu koji prelazi tri hiljade eura, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina“; ako je korist u iznosu koji prelazi trideset hiljada eura, kazna je zatvor od dvije do deset godina, a u situaciji kada je ovo djelo „izvršeno od strane više lica na organizovan način“, ista će se kazniti zatvorom od dvije do dvanaest godina.

Međutim, zbog aktuelne rasprostranjenosti postupanja koje se kvalifikuje kao osvetnička pornografija, a imajući u vidu ozbiljnost posljedica koje za žrtve nosi osvetnička pornografija kao i potrebu ukazivanja potencijalnim učiniocima na društvenu neprihvatljivost osvetničke pornografije, opisani fenomen bi trebalo sankcionisati kao posebno krivično djelo. U tom smislu, Vlada Crne Gore je u julu

2023. godine dostavila Skupštini Predlog Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore kojim se sankcioniše osvetnička pornografija a koje izmjene su unijeti na inicijativu NVO Prima.

Predloženim izmjenama se ide za tim da se inkriminiše ponašanje sa djelo-tvoranim i srazmjernim sistemom kažnjavanja koji odvraća od takvog ponašanja, uzimajući u obzir posebno ozbiljnost takvog ponašanja. Naime, postojeće zapriječene kazne za krivično djelo neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka se mogu smatrati neadekvatnim, ako se ima u vidu eksplicitni sadržaj, posebno kada se uzme u obzir mogućnost novčanog kažnjavanja. Država mora da pooštri kaznenu politiku ako se imaju u vidu međunarodne i regionalne preporuke koje navode da krivična djela koja uključuju seksualno nasilje treba strožije sankcionisati. Zasebno inkriminisanje uz strožije kazne u odnosu na krivično djelo iz čl. 175 bi trebalo da ukaže na težinu ovog krivičnog djela i samim tim da utiče na sudove da u svojoj praksi sprovedu strožiju kaznenu politiku u odnosu na ovaj vid postupanja.

Predmetnim izmjenama i dopunama se u Krivični zakonik uvodi novo krivično djelo - Zloupotreba tuđeg snimka, fotografije, portreta, audio zapisa ili spisa sa seksualno eksplicitnim sadržajem. Radnja krivičnog djela sastoji se u činjenju snimka, fotografije, portreta, audio zapisa ili spisa seksualno eksplicitnog sadržaja dostupnim trećoj osobi, bez pristanka lica na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na snimku, portretu ili fotografiji ili čiji je glas snimljen na audio zapisu, a ista bi, primjera radi, obuhvatala objavu fotografije ili njeno ustupanje trećem.

Stavom 2. sankcioniše se i onaj ko upotrebom računarskog sistema ili na drugi način izradi novi ili preinači postojeći video ili drugi snimak, fotografiju, portret, audio zapis ili spis seksualno eksplicitnog sadržaja i upotrijebi ili učini dostupnim trećem licu takav snimak, fotografiju, portret, audio zapis ili spis kao istinite.

Stavom 3 se inkriminišu radnje u vidu prijetnji da će učiniti dostupnim trećem licu snimak, fotografiju, portret, audio zapis ili spis seksualno eksplicitnog sadržaja lica kome je prijetnja upućena.

Kvalifikovani oblik (st. 4) propisan je kada počinitelj opisano krivično djelo počini putem informaciono-komunikacionih tehnologija ili na drugi način i na taj način snimak, fotografiju, portret, audio zapis ili spis učini dostupnim većem broju lica.

Drugi teži oblik (stav 5) postoji kada ma koji oblik krivičnog djela izvrši službeno lice u vršenju službe.

U stavu 6 posebno se propisuje oduzimanje snimaka, fotografija, portreta, audio zapisa i spisa i posebnih uređaja kojima je počinjeno ovo krivično. Iako bi te snimke mogle biti oduzete i shodno opštim odredbama Krivičnog zakonika o oduzimanju predmeta iz čl. 75, ratio ove odredbe je sprječavanje novih potencijalnih povreda privatnosti daljim činjenjem dostupnih ovih materijala.

Sa druge strane, zaštita maloljetnih lica obezbijedena je kroz aktuelne zakonske odredbe. Konkretno, čl. 211 KZ-a inkriminiše krivično djelo dječja pornografija²³. Krivično djelo ima više oblika. Osnovni oblik krivičnog djela čini onak ko djetetu proda, pokloni, prikaže ili javnim izlaganjem, posredstvom informaciono-komunikacionih tehnologija ili na drugi način učini dostupnim slike, tekstove, audiovizuelne ili druge predmete pornografske sadržine ili mu prikaže pornografsku predstavu, uz zapriječenu kaznu zatvora od dvije do deset godina (st. 1). Dodatno, predviđeno je kažnjavanje onoga ko navodi ili iskoristi dijete za proizvodnju slika, audiovizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine (dječja

²³ Predlogom Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika naziv krivičnog djela je promijenjen u "iskorišćavanje djece za pornografiju".

pornografija) ili za pornografsku predstavu, sa zatvorom od tri do deset godina (st. 2), dok je kvalifikatorna okolnost ukoliko je ovo djelo učinjeno upotrebom prijetnje ili sile, sa zaprijećenom kaznom zatvora od tri do petnaest godina (st. 5). Kazniće se kaznom zatvora od tri do deset godina onaj ko neovlašćeno snima, proizvodi, nudi, čini dostupnim, distribuira, uvozi, izvozi, pribavlja za sebe ili drugoga, prodaje, daje, prikazuje, javno izlaže ili posjeduje slike, audiovizuelne ili druge predmete pornografske sadržine. Ako je djelo iz st. 1 i 2 ovog člana učinjeno prema maloljetniku, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

Dodatno, Krivični zakonik predviđa i krivično djelo mamljenje djeteta u cilju vršenja krivičnih djela protiv polne slobode (član 211b). U njemu se navodi da će se punoljetno lice koje u namjeri izvršenja krivičnog djela obljube, nedozvoljenih polnih radnji i sl., koristeći sredstva informaciono-komunikacionih tehnologija ili na drugi način dogovori susret sa djetetom i preduzme radnje da do tog susreta dođe, kazniti zatvorom od najmanje deset godina²⁴. Ovim krivičnim djelom je obuhvaćeno oblik online nasilja pod nazivom **gruming**.

Doksing, kao vid online nasilja kojim se obuhvataju radnje prikupljanja i objavljivanja podataka drugog lica sa namjerom da osobu prikaže u negativnom svijetlu, ponizi je ili omogući zloupotrebe takođe nije eksplicitno sankcionisano u zakonodavstvu Crne Gore. Međutim, doksing se može podvesti pod više krivičnih djela. Prije svega, doksing se može podvesti pod krivično djelo povreda tajnosti pisma i drugih pošiljki²⁵, kojim se sankcioniše neovlašćeno otvaranje tuđeg pisma, telegrama ili kakvog drugog zatvorenog pismena ili pošiljke ili na drugi način povrijedi njihovu tajnost ili neovlašćeno zadržavanje, prikriivanje, uništenje ili predaja tuđeg pisma, telegram ili druge pošiljke drugom ili povreda tajnosti elektronske pošte, uz zapriječenu novčanu kaznu ili zatvor do jedne godine (stav 1). Jednako će se kazniti i ko saopšti drugom sadržinu koju je saznao povredom tajnosti tuđeg pisma ili kakvo drugog pismena ili pošiljke, telegrama ili kakvog drugog zatvorenog pismena ili pošiljke ili se tom sadržinom posluži (stav 2). Ukoliko djelo iz st. 1 i 2 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Dalje, Krivičnim zakonikom je predviđeno i krivično djelo neovlašćeno prislušivanje i snimanje iz čl. 173 KZ-a. Ko posebnim uređajima neovlašćeno

24 Članom 42 Predloga Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika izvršena je izmjena člana 211b u pogledu propisivanja raspona kazne, uvodeći od pet do deset godina zatvora, uz obrazloženje da se radi o pripremljenoj radnji za izvršenje krivičnih djela iz Glave osamnaest za koju ne može biti propisana stroža kazna od kazne za dovršeno krivično djelo.

25 Čl. 172 KZ.

prislušuje ili snima razgovor, izjavu ili kakvo saopštenje koji mu nijesu namijenjeni²⁶, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Jednako je sankcionisano i omogućavanje nepoznatom licu da se upozna sa razgovorom, izjavom ili saopštenjem koji su neovlašćeno prisluškivani, odnosno tonski snimani. Ako je djelo učinilo službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Doksing je obuhvaćen i radnjama krivičnog djela neovlašćeno fotografisanje²⁷, koje čini onaj ko načini fotografski, filmski, video ili drugi snimak nekog lica i time osjetno zadre u njegov lični život ili ko takav snimak preda ili pokazuje trećem licu ili mu na drugi način omogući da se sa njim upozna. Propisana kazna je novčana kazna ili zatvor do jedne godine. Ako djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Krivičnim djelom neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka²⁸ se sankcioniše onaj ko objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, film ili fonogram ličnog karaktera bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži i time osjetno zadre u lični život tog lica, i to novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Ako djelo iz stava 1 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Doksing je inkorporiran i kroz radnje krivičnog djela neovlašćeno prikupljanje i korišćenje ličnih podataka iz čl. 176 KZ-a. Osnovni oblik iz stave 1 čini onaj ko podatke o ličnosti koji se prikupljaju, obrađuju i koriste na osnovu zakona neovlašćeno pribavi, saopšti drugom ili upotrijebi u svrhu za koju nijesu namijenjeni. Zapriječena kazna je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. Jednako će se kazniti i onaj ko protivno zakonu prikuplja podatke o ličnosti građana ili tako prikupljene podatke koristi. Ko neovlašćeno preuzme identitet drugog lica i pod imenom tog lica koristi neko njegovo pravo ili stekne za sebe ili drugoga korist ili korišćenjem njegovog identiteta zadre u lični život tog lica ili naruši njegovo lično dostojanstvo ili mu nanese kakvu štetu, kazniće se zatvorom do jedne godine (stav 3). Ako djelo iz st. 1 i 3 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Dalje, doksing se može podvesti i pod krivično djelo iznošenje ličnih i porodičnih prilika iz čl. 197 KZ-a. Naime, krivično djelo čini onaj ko iznosi ili

26 Predlogom Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore je predviđeno da se riječi "koje mu nijesu namijenjeni" u čl. 173, stav 1 izbrišu.

27 Član 174 KZ.

28 Čl. 175 KZ.

pronosi štogod iz ličnog ili porodičnog života nekog lica što može škoditi njegovoj časti ili ugledu, sa zapriječenom kaznom od tri hiljade do deset hiljada eura. Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno putem medija ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, učinilac će se kazniti novčanom kaznom od pet hiljada do četrnaest hiljada eura. Ako je ono što se iznosi ili pronosi dovelo ili moglo dovesti do teških posljedica za oštećenog, učinilac će se kazniti novčanom kaznom najmanje osam hiljada eura. Za iznošenje ili pronošnje ličnih ili porodičnih prilika koje je učinjeno u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, odbrani nekog prava ili pri zaštiti opravdanih interesa, učinilac se neće kazniti, ako dokaže istinitost svog tvrđenja ili ako dokaže da je imao osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onog što je iznosio ili pronosio.

Iako su kriminalizovani najčešći oblici online nasilja u okviru redovnih krivičnih djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina, krivična djela protiv časti i ugleda i protiv polne slobode, krivično-pravni okvir ne pruža adekvatnu i potpunu zaštitu žrtvama online nasilja. Konkretno, u domenu krivično-pravne zaštite, učiniocu krivičnog djela protiv polne slobode, krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i krivičnog djela rodoskrvnenje ili nekog drugog krivičnog djela kojim se ugrožava život ili tijelo nekog lica, sud će izreći mjeru bezbjednosti zabranu približavanja žrtvi ili drugom licu ili grupi lica ili određenom mjestu kad postoji opasnost da bi učinilac prema tim licima ili na tom mjestu mogao ponovo da izvrši isto ili istovrsno krivično djelo.²⁹ Takođe, učiniocu krivičnog djela nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici sud će izreći udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje ako postoji opasnost da bi učinilac mogao ponovo izvršiti to krivično djelo.³⁰ Dakle, evidentno je da navedene mjere bezbjednosti ne mogu pružiti potpunu i adekvatnu zaštitu žrtvama online nasilja. Uz to, krivično zakonodavstvo nije uredilo ni hitne mjere zaštite u slučaju krivičnog djela online nasilja.

29 Čl. 77a KZ-a.

30 Čl. 77 b KZ-a.

ZAKLJUČCI

Online nasilje protiv žene je zapravo vršenja različitih oblika nasilja nad ženama koji se dešavaju oflajn, kao što je na ulici, u kancelariji, u školi i na univerzitetu, kod kuće. Većina oblika online nasilja nad ženama već postoji i dodatno je prošireno ili pojačano putem interneta, primjera radi u slučaju nasilja u porodici, koje je često nastavljeno zlostavljanjem i proganjanjem nakon prekida bračne / vanbračne zajednice. Online nasilje takođe sadrži niz specifičnosti: viktimizacija je pogoršana brojem izvršilaca, mnoštvom angažovanih kanala, nemogućnošću bjekstva i poteškoćama za brisanje sadržaja sa interneta. Ove specifičnosti zapravo pojačavaju negativan uticaj ovog oblika nasilja na žrtve.

Pored toga, žrtve se suočavaju sa brojnim poteškoćama na putu ka reparaciji, od promjenljivosti dokaza do poteškoća u pronalasku pomoći. Gonjenje je i dalje otežano jer zakoni ne idu u korak sa tehnološkim razvojem, te zaposleni u pravosudnim organima mogu biti nedovoljno obučeni, sa nedovoljno resursa za pružanje pomoći žrtvama.

Crna Gora je posvećena ispunjavanju međunarodnih obaveza koje proizilaze iz multilateralnih sporazuma o zaštiti od nasilja nad ženama, koje uključuje i digitalno okruženje. Evidentno je da je Crna Gora ostvarila značajan napredak u oblasti zaštite od online nasilja nad ženama, kroz kriminalizaciju najčešćih oblika online nasilja. Međutim, zaprijećene kazne za krivična djela se mogu smatrati neadekvatnim za najveći broj djela, zbog čega se može postaviti pitanje ostvarivanja generalne i specijalne prevencije krivičnih djela. Osim toga, sudovi u praksi veoma rijetko izriču maksimalno propisane kazne za bilo koje krivično djelo. Štaviše, zbog česte primjene odredaba o ublažavanju kazne u praksi se uglavnom izriču kazne koje su blizu zakonskog minimuma ili su čak ispod njega. Zato se čini da je reakcija na ovaj vid kriminaliteta neadekvatna, odnosno suviše blaga.³¹ Uz to, većina krivičnih djela koja obuhvataju i oblike online nasilja se gone po privatnoj tužbi čime se žrtve stavljaju u nepovoljan položaj, i u konačnom potvrđuje teza da je generalno nasilje nad ženama marginalizovana tema i implicitno društveno prihvatljivo.

31 GREVIO komitet, objavio je Prvi evaluacioni izvještaj o Crnoj Gori 15. oktobra 2018. Godine o procjeni zakonodavnih i drugih mjera kojima se primjenjuju odredbe Konvencije Savjeta Evrope o spriječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), u kojem izvještaju se posebno naglašava blaga kaznena politika crnogorskih sudova kada su u pitanju sankcije za krivična djela nasilja u porodici.

Dodatno, iako je online nasilje krivično sankcionisano, još uvijek nedostaju konkretne mjere zaštite (bezbjednosti) žrtava online nasilja. Jednako crnogorsko zakonodavstvo ne normira hitne mjere zaštite koje imaju za cilj da neposredno i trenutno otklone dalju opasnost po život, zdravlje, fizički i psihički integritet žrtve, spriječe ponavljanje krivičnog djela i ponovnu viktimizacija žrtve.

Osim toga, iskustvo ženskih nevladinih organizacija pokazuje da u praksi izostaje dosljedna primjena zakonskih odredaba u dijelu online nasilja, podrška, a da stručna lica koja odlučuju o slučajevima nasilja u porodici još uvijek nemaju dovoljno razvijen senzibilitet za rodna pitanja. Dodatno, većina službenika za sprovođenje zakona nije obučena za prepoznavanje različitih vrsta online nasilja koje pogađaju žene i djevojke, a mnoge od njih ne znaju kako postupati u ovim slučajevima.

S tim u vezi, u nastavku je dat pregled ključnih preporuka u pravcu unaprjeđenja institucionalnog i legilaslativnog okvira zaštite od online nasilja:

II ISKUSTVO ŽENA I DJEVOJAKA KOJE SU PREŽIVJELE ONLINE NASILJE

kvalitativno istraživanje

U Crnoj Gori do sada nije rađeno kvalitativno istraživanje o iskustvu djevojaka i žena koje su preživjele online nasilje, te je upravo to predmet ovog istraživanja. Ova analiza urađena je sa ciljem da detaljno opiše iskustvo žena i djevojaka koje su preživjele online nasilje, te razumijevanje dubljih dimenzija istog. Nadalje, cilj nam je da identifikujemo ključne probleme sa kojima se žene i djevojke suočavaju, vezu između zloupotrebe tehnologija i drugih oblika nasilja nad ženama, kako bismo dali preporuke za unaprjeđenje pružanja pomoći i podrške.

METODOLOGIJA

Za izradu ove analize korišćena je *metoda polustrukturalni dubinski intervjua*, sa ciljem da dobijemo dublje, detaljnije i bogatije podatke, te identifikacijom i analizom pronađemo ponovljene obrasce ponašanja. Metodologija za praćenje slučajeva online nasilja urađena je neposredno prije sprovođenja istraživanja. Teme koje su upitnikom za prikupljanje podataka za slučajeve online nasilja obuhvaćene su: informacije o osobi koja je preživjela online nasilje, preživljeno online nasilje, podaci o počinitelju, podatak da li se žena/djevojka sa iskustvom online nasilja nekome povjerala o preživljenom nasilju, prijavljivanje online nasilja institucijama, dužina trajanja postupka, odnos institucija prema osobi sa iskustvom online nasilja, kao i oblike pomoći koje je dobila od Sigurne ženske kuće.

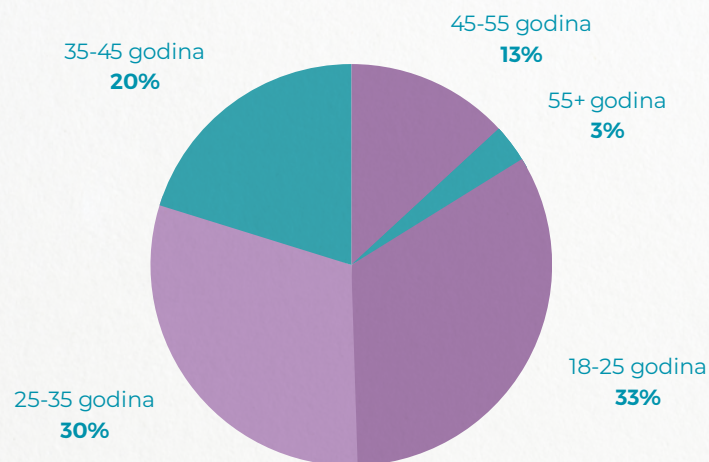

UZORAK

Analiza je urađena na uzorku od 30 djevojaka i žena sa iskustvom online nasilja, koje su se za pomoć i podršku obratile Sigurnoj ženskoj kući. Sve ispitanice su bile klijentkinje naše organizacije i korisnice usluga iste. Dubinske intervjue su radile zaposlene u Sigurnoj ženskoj kući, koje imaju dugogodišnje iskustvo u direktnom radu sa osobama sa iskustvom nasilja, i koje su prethodno pružale pomoć i podršku ispitanicama. Imajući u vidu pomenuto, odnos između istraživačica i ispitanica je bio blizak, pun razumijevanja i empatije za preživljeno nasilje, te su pojedine žene sa iskustvom online nasilja nakon intervjua imale osjećaj da je to bio još jedan povjerljivi razgovor, a ne učestvovanje u istraživanju.

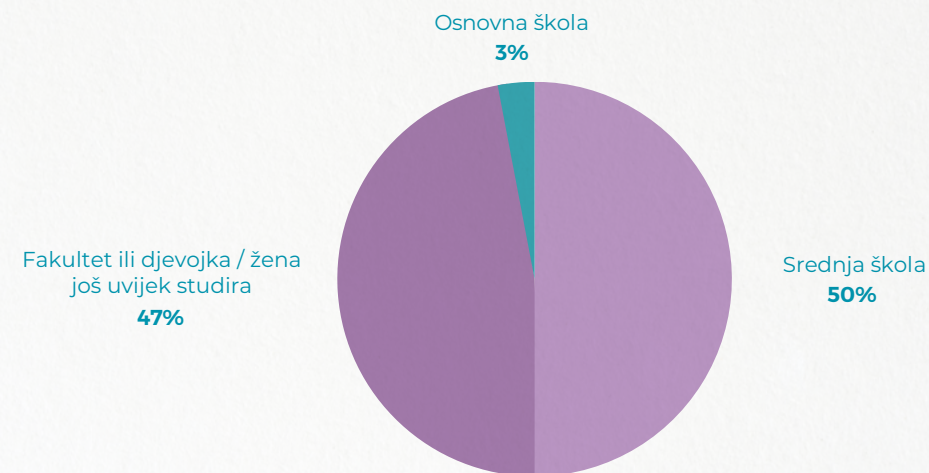
SOCIO-DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE ISPITANICA

Skoro dvije trećine žena koje su učestvovala u istraživanju su mlađe od 35 godina (Grafikon: Starosna struktura žena sa iskustvom online nasilja). Dakle, dominantno je riječ o mlađim ženama, koje postaju žrtve jer više vremena provode na društvenim mrežama, u odnosu na starije pripadnice istog pola.

Starosna struktura žena sa iskustvom online nasilja

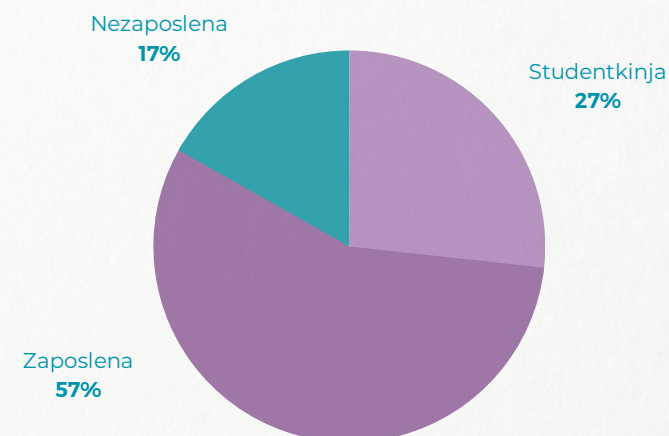
Kada je riječ o obrazovanju, jednako su zastupljene žene koje imaju završenu srednju školu i fakultet ili su studentkinje.

Struktura žena sa iskustvom online nasilja po osnovu obrazovanja

Žene i djevojke koje su učestvovala u istraživanju su uglavnom državljanke Crne Gore, dok su ukupno 3 žene (10%) bile strane državljanke.

17 djevojaka i žena (57%) koje su se za pomoć i podršku obratile Sigurnoj ženskoj kući, a učestvovala u istraživanju, su bile u radnom odnosu, dok je skoro svaka treća bila studentkinja.

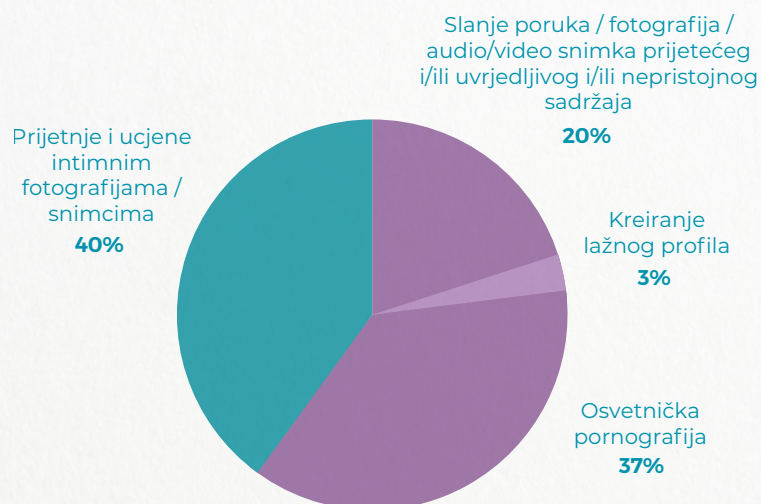
Struktura žena sa iskustvom online nasilja po osnovu zaposlenja

Od ukupnog broja djevojaka/žena koje su učestvovala u istraživanju polovina njih žive same u iznajmljenom stanu ili kod roditelja. Svega nekoliko ispitanica ima imovinu na svoje ime i živi u svom stanu. Drugu polovinu čine žene koje nakon napuštanja nasilnog partnera žive sa djecom.

REZULTATI ANALIZE ODGOVORA DJEVOJAKA I ŽENA SA ISKUSTVOM ONLINE NASILJA

Oblici preživljenog online nasilja

Djevojke/žene koje su učestvovala u ovom istraživanju bile su izložene sledećim oblicima online nasilja: osvetnička pornografija, prijetnje i ucjene da će intimne fotografije objaviti na društvenim mrežama, slanje poruka/fotografija/audio/video snimka prijetećeg, uvredljivog i/ili nepristojnog sadržaja i kreiranje lažnog profila na društvenim mrežama i objavljivanje neistinitih i uvredljivih sadržaja. Najveći broj ispitanica su doživjele istovremeno više navedenih oblika nasilja, ali ćemo u grafikonu prikazati oblike online nasilja onako kako su ih prepoznale ispitanice istraživanja.

Oblici preživljenog online nasilja

Slao mi je poruke non-stop i prijetio da će objaviti moje slike. Napravio je profil na Facebook- u sa mojim imenom, stavio moju sliku i pozvao moje prijatelje. Nije ništa objavljivao, a svaki dan mi slao poruke tipa "Danas ćeš postati zvijezda." To je trajalo mjesecima... Ne možete da zamislite kakav je osjećaj, čim se probudim udjem da vidim je li nešto objavio...Evo i sad strepim.

Zloupotrebljavajući tehnologiju nasilnici su proganjali, uznemiravali, ucjenjivali i zastrašivali djevojke/žene koje su učestvovala u istraživanju. Osim praćenja, ostavljanja prijetećih poruka na kolima i vratima kancelarije, u jednom predmetu uznemiravanje i prijetnje putem telefona sa nepoznatih (ili zaštićenih) brojeva su u kontinuitetu trajale više mjeseci. Naime, djevojka je primila stotine poruka i poziva uznemiravajućeg i prijetećeg sadržaja. Nasilnik je putem telefona slao i glasovne poruke prijetećim i povišenim tonom: "Ako ja legnem u kapelu i ti ćeš pored mene." i "Ajde, ajde, na nebo ćemo i ja i ti, ja ti kažem". U ovom slučaju djevojka je mobilnom operateru podnijela 10 prijava za uznemiravanje, te preživljeno nasilje prijavljivala policiji više puta.

Svaki peti počinitelj online nasilja je formirao viber grupu sa kolegama/inicama na poslu ili je prijetio da će poslati intimne fotografije na poslovni mail, sa ciljem da bivšoj partnerki naruši ugled.

Otvorila sam bolovanje, evo već 15 dana ne idem na posao, ne mogu... kad pomislim da moram da se vratim tamo odmah imam nagon za povraćanje, želudac me boli.

Osjećam se nemoćno, ne znam šta ću sa sobom, izbjegavam svakoga, najradije bih ostala kući cijeli dan... Ovo više nisam ja.

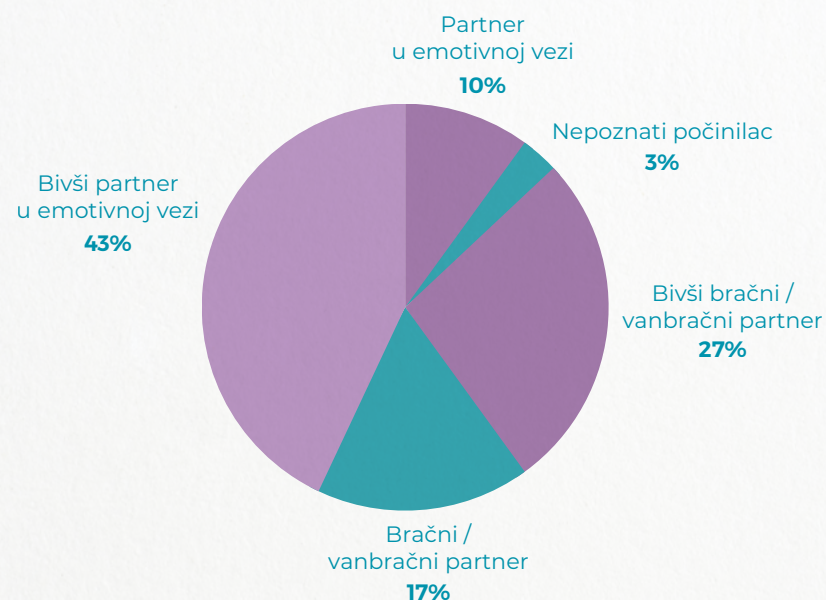
U najvećem broju slučajeva koji su dio ovog istraživanja online nasilje se dešavalo putem telefona. Nasilnici su u skoro svim slučajevima koristili aplikaciju Viber, zatim društvene mreže Facebook i Instagram. Kada su u pitanju uznemiravajuće i prijeteće poruke, nasilnici su nerijetko koristili opciju da se poruke izbrišu odmah nakon prvog pregleda, traju svega nekoliko sekundi, te ne postoji mogućnost da se iste sačuvaju, prosljede ili napravi screenshot.

Povezanost online nasilja sa drugim oblicima nasilja

Kada govorimo o povezanosti online nasilja i drugih oblika nasilja nad ženama, *skoro sve djevojke i žene koje su učestvovalе u istraživanju su i ranije u toku života bile izložene nekom od oblika nasilja, bilo od strane partnera ili od muških članova primarne porodice*. Online nasilje je za 2 od 30 ispitanica prvo iskustvo nasilja. *Preko dvije trećine ispitanica koje su doživjele online nasilja su i u prethodnom periodu preživjele druge oblike nasilja od strane partnera*. Iste su doživjele psihičko nasilje, a većina njih je doživjela fizičko i/ili seksualno nasilje.

Odnos sa počiniocem

Skoro sve djevojke/žene koje su nam se obratile za pomoć i podršku, a učestvovalе su u ovom istraživanju su online nasilje doživjele od strane emotivnog partnera. Svi poznati počinioci su muškarci. Najčešće se online nasilje dešavalo nakon odluke djevojke/žene da napusti partnera. Samo u jednom slučaju nasilnik je bio nepoznat, a ispitanica sumnja da je lažni profil na društvenim mrežama napravio član porodice njenog supruga.

Struktura žena sa iskustvom online nasilja po osnovu odnosa sa počiniocem

Naše istraživanje je pokazalo da među počiniocima ima kako visokoobrazovanih, tako i onih koji imaju srednju stručnu spremu. Jednak je broj onih koji imaju zaposlenje i onih koji nemaju. Većina muškaraca koji su počinili online nasilje su bili približno jednakih godina starosti kao i partnerke. Najveći broj nasilnika nikada nijesu bili osuđeni ni za jedno krivično djelo, preciznije samo 2 od 30 nasilnika je bilo procesuirano za nasilje u porodici, po ranijim prijavama ispitanica.

Prema svjedočenjima djevojaka/žena, 3 od 30 počinioca nasilja, dakle 10%, je koristilo alkohol ili narkotike. Najveći broj nasilnika nijesu zavisnici, a ni jedan od njih nema psihijatrijsku dijagnozu.

Osjećanja nakon preživljenog online nasilja

Skoro sve djevojke i žene koje su učestvovalе u istraživanju su navele da osjećaju: *stid, bespomoćnost, krivicu, poniženje i ljutnju na sebe*. Osjećaj krivice, srama i ljutnje na sebe je naročito izražen kod žena koje su doživjele osvetničku pornografiju.

Najviše bih voljela kada bih mogla do odem negdje, da pobjegnem gdje me niko ne poznaje...

Ostaću obilježena zauvijek, i za 20 godina će govoriti "Ona je imala snimak"

Nikada neću sebi oprostiti, kako sam bila tako glupa i koliko sam mu vjerovala.

Ne znam kako ću mojima pogledati u oči, zamislite kad to vidi moj tata...

Naravno da će svi pomisliti "Tako joj i treba kad se slika", sigurno će me svi okriviti, žensko treba da pazi što radi.

Žene i djevojke koje su preživjele online nasilje, a učestvovala u ovom istraživanju, osjećaju se preplavljeno, uznemireno i uplašeno. One imaju osjećaj da je počinitelj prisutan svugdje i u svemu što rade. Čak iako su odlučne da napuste nasilnika imaju osjećaj da ne mogu da pobjegnu, pa se njihov strah dodatno pojačava.

Dodatno, kroz intervju sa djevojkama/ženama koje su preživjele online nasilje primjećeno je da većina ispitanica ima osjećaj bespomoćnosti, da se osjećaju “kao da je njihov život u njegovim rukama”.

Imam osjećaj da je sve to u vazduhu i da ne može da se uhvati, ništa ne mogu da dokažem, bespomoćna sam.

Bezbijednost djevojaka i žena

Značajan broj djevojaka i žena koje su učestvovala u istraživanju se ne osjećaju bezbjedno. 3 od 30 žena (10%) koje su učestvovala u istraživanju i dalje žive sa nasilnikom i izložene su različitim oblicima nasilja. One koje su izašle iz začaranog kruga nasilja strepe hoće li sresti nasilnika, jer najčešće žive u istom gradu. Dodatno, kod onih djevojaka i žena koje su uz online nasilje doživjele i proganjanje strah je intenzivniji. Čak i one djevojke/žene koje više od pola godine nijesu imale kontakt sa nasilnikom osjećaju strah i uznemirenost.

*Izbjegavam tj. ne idem na mjesta dje sam prije izlazila...
Kad idem i kad se vraćem sa posla
sve se okrećem i gledam da nije iza mene.“*

Od ukupnog broja nasilnika 2 počinioca se nalaze u zatvoru, a jedan je na liječenju od zavisnosti.

Prijavljivanje online nasilja nadležnim institucijama

21 od 30 djevojaka/žena koje su učestvovala u istraživanju su odlučile da preživjeno online nasilje ne prijave institucijama.

Razlozi zbog kojih djevojke i žene nijesu prijavile preživljeno online nasilje

Kvalitativno istraživanje je pokazalo da se sve žene koje su učestvovala u istraživanju osjećaju neprijatno da i sada govore o preživljenom online nasilju, a kamoli neposredno nakon istog. Svaka peta ispitanica nikada nikome nije pričala o svom iskustvu preživljenog online nasilja. To su većinom žene/djevojke koje su doživjele prijetnje, ucjene intimnim fotografijama i uhodjenje. Prvi put su o tome govorile u prostorijama Sigurne ženske kuće.

Dvije trećine ispitanica su se nakon preživljenog online nasilja povjerile najboljoj drugarici, kumi ili sestri. Za razliku od ostalih oblika nasilja, ispitanice su navodile da je mnogo teže da ispričaju roditeljima o preživljenom online nasilju, naročito ako je u pitanju osvetnička pornografija. Razlozi zbog kojih se nijesu nikad nikom povjerile su: *osjećaj krivice, strah od nasilnika, stid, uvjerenje da je sama odgovorna jer je slala intimne fotografije partneru, uvjerenje da će svi saznati, kako će reagovati okolina, itd.*

Samo 3 od 30 žena su bile svjesne da odgovornost za online nasilje nije njihova, već nasilnikova, te su za svoje iskustvo ispričale bliskim ljudima i tražile pomoć. Sve 3 ispitanice su preživjele uhodjenje, prijetnje i vrijeđanje preko viber aplikacije ili društvenih mreža.

Dvije trećine djevojaka/žena koje su učestvovala u istraživanju su navele da je jedan od glavnih razloga *neprijavlivanja nasilja to što nijesu znale da online nasilje mogu prijaviti*. Sa druge strane, jedna trećina ispitanica koja je bila upoznata o mogućnostima prijave, ima strah da li bi prijava bila procesuirana, da li bi dobila adekvatnu zaštitu, te kako bi reagovala porodica ako prijavi online nasilje.

Iskustvo žena i djevojaka pred institucijama

Od ukupnog broja djevojaka/žena koje su učestvovala u istraživanju, *njih 9 je odlučilo da preživljeno online nasilje prijavi institucijama*. Prelomni trenutak kada su ispitanice odlučile da prijave preživljeno online nasilje institucijama je kada je snimak/lažni profil na društvenim mrežama ili viber grupama distribuiran drugima tj. u trenutku kada su se uvjerile da snimak/lažni profil postoji. Ni jedna djevojka/žena nije prijavila prijetnje, iako su duže vrijeme bile izložene istim. U jednom slučaju djevojka je čak četiri mjeseca u kontinuitetu trpjela ucjene, prijetnje, vrijeđanje i proganjanje.

Od 9 prijava, procesuirano je 5, za 4 slučaja tužilac se izjasnio da ima elementa krivičnog djela Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka, ali da se to djelo ne goni po službenoj dužnosti, već da žene/djevojke moraju angažovati advokata/icu za pokretanje privatne tužbe.

Od pet procesuiranih prijava za *četiri slučaja se vodio krivični postupak za krivično djelo 168a Proganjanje, a za jedan prekršajni postupak u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici*. U dva od pet procesuiranih predmeta počiniocima je određen pritvor. U jednom slučaju klijentkinja je tri puta proganjanje prijavljivala policiji, gdje se u svakom slučaju nadležni tužilac izjašnjavao da nema elementa krivičnog djela, da bi nakon podnošenja krivične prijave direktno Osnovnom državnim tužilaštvu slučaj bio procesuiran.

Od ukupno 4 djevojke/žene koje su doživjele osvetničku pornografiju (aktuelno sankcionisano kroz krivično djelo Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka iz čl. 175 KZ-a), tri nijesu željele da idu u dalju proceduru, iako im je bila na raspolaganju besplatna pravna pomoć i zastupanje, jer su imale utisak da ih država nije zaštitila i smatrale su da počinitelj ne bi bio kažnjen.

Kako da dokažem da to nisam ja postavila, svi su već vidjeli. Prijava mi nista ne znači... i tamo će mi se smijati, i ko nije znao, saznaće.

Nadalje, kod ispitanica je primjećen strah da ne bi uspjele da dokažu da su preživjele online nasilje, te da bi kasnije nasilnik njih tužio za lažno prijavljivanje. Prilikom davanja izjave u policiji jednoj od ispitanica je policijski službenik predočio da bi ako pokrene privatnu tužbu, „vrlo vjerovatno bio napovoljan ishod na suđenju“, te se ista osjećala dodatno obeshrabreno.

Mislim da nijesu ozbiljno pristupili slučaju. Imala sam osjećaj da je njima to što se meni dešava nebitno i beznačajno, a meni je život uništen zbog toga.

Imala sam osjećaj da me procjenjuju i postavljaju pitanja tako da sam ja kriva što sam dovela sebe u ovu situaciju. Sigurno su mi se smijali iza leđa.

Većina žena sa iskustvom online nasilja koje su podnijele prijavu svjedoče da je u prostoriji gdje su davale iskaz bilo više ljudi ili su tokom davanja izjave drugi zaposleni ulazili i izlazili iz prostorije. Djevojke/žene koje su učestvovala u istraživanju navode da su se *osjećale neprijatno i da im nije obezbijedena privatnost prilikom uzimanja izjave*.

Polovina ispitanica od strane policijskog službenika/ce nije obaviještena o daljem toku postupka.

U svim krivičnim predmetima sudski postupci su odlagani više puta, a razlozi su: prelazak sudije u Viši sud, promjena advokata i podnošenje zahtjeva za izuzeće tužioca. Ročišta su zakazivana u periodu od 30 dana, a postupak suđenja za predmete koji su završeni je trajao u prosjeku od jednog do pet mjeseci.

Djevojke/žene koje su učestvovala u istraživanju proces suđenja opisuju kao iscrpljujući. Osjećale su se jako neprijatno zbog pitanja koja su im postavljana, naročito od strane advokata optuženih. Strah od nasilnika je bio intenzivniji, jer je isti sjedio blizu žrtve. Nadalje, većina žena je imala fizičke i psihičke promjene: glavobolju, mučninu u stomaku, bol u želudcu, noćne more i nesanicu. Jedna djevojka se onesvijestila u toku suđenja, a ljekari hitne pomoći su konstatovali da je to reakcija organizma na veliki stres.

Sve ispitanice navode da su imale veliku podršku od strane tužiteljki koje su ih zastupale.

Osjećam da me razumije i da je na mojoj strani. Čak više nego moj advokat.

Formalne prijave i kazne za počinioce

Od ukupno 5 procesuiranih slučajeva online nasilja, 2 su do trenutka objave ovog istraživanja imala sudski epilog, počinioci su osuđeni kaznom zatvora. Jedan počinitelj je kažnjen 30 dana zatvora u prekršajnom postupku u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, dok je drugom u krivičnom postupku izrečena kazna zatvora u trajanju od 8 mjeseci. U oba slučaja izrečene su zaštitna mjera zabrana uznemiravanja i uhodjenja, odnosno mjera bezbjednosti zabrana približavanja.

Za 4 prijavljena slučaja online nasilja suđenje je još u toku.

Posledice preživljenog online nasilja

Sve djevojke i žene koje su učestvovala u istraživanju su se našoj organizaciji obratile za pomoć u periodu kada su bile izložene online nasilju. Dominantni su osjećaj uznemirenosti, neprijatnosti, ljutnje i srama. Takođe, dvije trećine djevojaka/žena su navele da su izgubile interesovanje za aktivnosti u kojima su ranije uživale. Sve djevojke/žene koje su bile dio ovog istraživanja su obrisale svoje naloge na društvenim mrežama. Socijalni život im je potpuno narušen. Nadalje, većina djevojaka/žena koje su učestvovala u istraživanju imaju problema sa depresijom, niskim samopouzdanjem i teškim uspostavljanjem emotivnih odnosa.

Znate ja sam bila vrlo komunikativna i društvena, a sad iz kuće ne izlazim, po cijeli dan sam u pidžami... čini mi se da ovo nikad neću prevazići...

Ne mogu da spavam, po cijelu noć sam budna i razvijam u glavi hiljadu scenarija što će biti ako objavi... onda samo plaćem, nemoćna sam.

Ni pred roditeljima više neću biti ista, i oni sada imaju drugačije mišljenje o meni, a kamoli društvo i okolina.

Od 30 djevojaka/žena koje su učestvovala u istraživanju njih 5 (%) je pokušalo suicid ili su razmišljale o istom.

Ispitanice koje su učestvovala u istraživanju imale su narušeno i fizičko zdravlje. Naime, navodile su da se osjećaju konstantno umorno i iscrpljeno, da imaju glavobolje, mučninu, "težinu" u stomaku, probleme sa štitnom žlijezdom i hormonske poremećaje.

Govoreći o posledicama koje je online nasilje ostavilo na ispitanice, svaka druga djevojka/žena koja je učestvovala u istraživanju navodi da je prestala da radi, otvorila bolovanje ili više ne ide na fakultet.

Pružene usluge pomoći i podrške

Sve djevojke i žene koje su učestvovala u istraživanju su se Sigurnoj ženskoj kući obratile za pomoć i podršku u periodu akutnog nasilja kako bi se informisale o oblicima pomoći koje pružamo i zakonskim procedurama.

Usluga *inicijalnog savjetovanja* sa ciljem pružanja informacija, savjetovanja i ohrabriranja pružena je svim djevojkama i ženama koje su nakon toga postale ispitanice u ovom istraživanju.

Preko dvije trećine preživjelih su nakon inicijalnog savjetovanja u našu organizaciju dolazile na *psihološko savjetovanje i podršku*. Psihološkinje Sigurne ženske kuće su sa ženama u procesu oporavka najviše radile na prepoznavanju svojih osjećanja, na osjećanju krivice, te procesu osnaživanja. Neke od njih i dalje dolaze na psihološko savjetovanje.

Za 9 djevojaka/žena koje su učestvovala u istraživanju, a željele da prijave institucijama preživljeno online nasilje, bila je na raspolaganju *besplatna pravna pomoć i zastupanje*.

U dva slučaja, prilikom podnošenja prijave u centru bezbjednosti, kao i u toku sudskog postupka, bile su prisutne zaposlene u Sigurnoj ženskoj kući u svojstvu *povjerljivog lica*.

Ni jedna žena koja je bila žrtva online nasilja i učestvovala u ovom istraživanju nije bila *smještena u sklonište Sigurne ženske kuće*.

Diskusija i zaključci kvalitativnog istraživanja

Živimo u online svijetu. Virtuelno je postalo stvarno. Sprovedeno kvalitativno istraživanje je pokazalo da online nasilje ozbiljno narušava prava žena i djevojaka. Ovo istraživanje je potvrdilo našu polaznu hipotezu da je *zloupotreba tehnologija samo još jedan oblik kontrole koji nasilnici koriste*. Naime, jednostavnost upotrebe i stalan pristup koji pruža online prostor omogućava nasilniku proširenje moći.

Skoro dvije trećine žena koje su učestvovala u istraživanju su mlađe od 35 godina, pa se može zaključiti da *online nasilje više pogađa mlađe žene* koje postaju žrtve jer više vremena provode na društvenim mrežama, u odnosu na starije pripadnice istog pola.

Postoje više oblika nasilja nad ženama i djevojkama putem informaciono-komunikacionih tehnologija i interneta. Našoj organizaciji se najčešće obraćaju djevojke/žene koje preživljavaju sledeće oblike nasilja: *osvetnička pornografija, prijeteće i ucjene da će intimne fotografije objaviti na društvenim mrežama, slanje poruka/fotografija/audio/video snimka prijetećeg, uvredljivog i/ili nepristojnog sadržaja i kreiranje lažnog profila na društvenim mrežama i objavljivanje neistinitih i uvredljivih sadržaja*. Upravo ove oblike nasilja su doživjele djevojke/žene koje su učestvovala u ovom istraživanju.

Skoro sve djevojke/žene koje su nam se obratile za pomoć i podršku, a učestvovala su u ovom istraživanju su online nasilje doživjele od strane emotivnog partnera. Svi poznati počinioci su muškarci. Najčešće se online nasilje dešavalo nakon odluke djevojke/žene da napusti partnera. *Zloupotrebljavajući tehnologiju nasilnici su proganjali, uznemiravali, ucjenjivali i zastrašivali djevojke/žene koje su učestvovala u istraživanju*.

U najvećem broju slučajeva koji su dio ovog istraživanja *online nasilje se dešavalo putem telefona*. Nasilnici su u skoro svim slučajevima koristili aplikaciju Viber, zatim društvene mreže Facebook i Instagram. Kada su u pitanju uznemiravajuće i prijeteće poruke, nasilnici su nerijetko koristili opciju da se poruke izbrišu odmah nakon prvog pregleda, traju svega nekoliko sekundi, te ne postoji mogućnost da se iste sačuvaju, prosljede ili napravi screenshot.

Kada govorimo o povezanosti online nasilja i drugih oblika nasilja nad ženama, skoro sve djevojke i žene koje su učestvovala u istraživanju su i ranije u toku života bile izložene nekom od oblika nasilja. Preko dvije trećine ispitanica koje su doživjele online nasilja su i u prethodnom periodu preživjele druge oblike nasilja od strane partnera. Iste su doživjele psihičko nasilje, a većina njih

je doživjela fizičko i/ili seksualno nasilje. Može se zaključiti da *nasilnici najčešće vršeći online nasilje žele da zadrže djevojku/ženu u začaranom krugu nasilja.*

Naše istraživanje je pokazalo da među počiniocima ima kako visokoobrazovanih, tako i onih koji imaju srednju stručnu spremu. Jednak je broj onih koji imaju zaposlenje i onih koji nemaju. Nadalje, prema svjedočenjima djevojaka/žena, najveći broj nasilnika nijesu zavisnici, a ni jedan od njih nema psihijatrijsku dijagnozu. Istraživanje je potvrdilo da *online nasilje rodno zasnovano tj. uzrok online nasilja je, kao i svih drugih oblika nasilja, istorijski nejednak odnos moći između muškaraca i žena.*

Posljedice online nasilja mogu biti čak i teže od posledica nasilja koje se dešava u realnom svijetu. Istraživanje je pokazalo da preživljeno *online nasilje kod žena i djevojaka izazvalo psihičke i emotivne probleme, uticalo na mentalno i fizičko zdravlje, urušilo reputaciju, prouzrokovalo ekonomske gubitke.* Žene i djevojke koje su preživjele online nasilje, a učestvovala su u ovom istraživanju, osjećaju se preplavljeno, uznemireno i uplašeno. Osjećaj krivice, srama i ljutnje na sebe je naročito izražen kod žena koje su doživjele osvetničku pornografiju. One imaju osjećaj da je počilac prisutan svugdje i u svemu što rade. Primijećeno je da skoro sve ispitanice ima *osjećaj bespomoćnosti*, da se osjećaju “kao da je njihov život u njegovim rukama”. Takođe, dvije trećine djevojaka/žena su navele da su izgubile interesovanje za aktivnosti u kojima su ranije uživale. Socijalni život im je potpuno narušen. Istraživanje je potvrdilo da izloženost digitalnom nasilju povezana je sa depresijom i niskim samopouzdanjem. Nadalje, govoreći o posledicama koje je online nasilje ostavilo na ispitanice, svaka druga djevojka/žena koja je učestvovala u istraživanju navodi da je prestala da radi, otvorila bolovanje ili više ne ide na fakultet. Jedan od zaključaka koji se može izvesti je da *online nasilje u odnosu na druge oblike nasilja, mnogo više uključuje druge ljude, podstiče druge na negativne komentare i osudu, u potpunosti narušava društveni život ženi koja ga je doživjela.*

Od ukupnog broja djevojaka/žena koje su učestvovala u istraživanju, *njih 9 je odlučilo da preživljeno online nasilje prijavi institucijama.* Prelomni trenutak kada su ispitanice odlučile da prijave preživljeno online nasilje institucijama je kada je snimak/lažni profil na društvenim mrežama ili viber grupama distribuiran drugima tj. u trenutku kada su se uvjerile da snimak/lažni profil postoji. Ni jedna djevojka/žena nije prijavila prijetnje, iako su duže vrijeme bile izložene istim. *Povjerenje u institucije je na jakom niskom nivou,* žene procjenjuju da ne bi dobile adekvatnu zaštitu i podršku, smatraju da bi naišle na osudu i ispitivanje od strane institucija, te da nasilnik ne bi bio kažnjen zbog nedostatka dokaza. Ovakve bojazni su opravdane jer iskustvo žena koje su prijavile online nasilje institucijama nije ohrabrujuće. Ispitanice proces suđenja opisuju kao iscrpljujući. Osjećale su se jako neprijatno zbog pitanja koja su im postavljana, naročito od strane advokata

optuženih. Strah od nasilnika je bio intenzivniji, jer je isti u toku suđenja sjedio blizu žrtve. *Od 9 prijava, procesuirano je 5, dok je do trenutka objave ovog istraživanja sudski epilog dobilo samo 2 slučaja, a počinioci su osuđeni kaznom zatvora.*

Kvalitativno istraživanje je pokazalo da žene/djevojke koje su ga preživjele smatraju da će teško prevazići preživljeno online nasilje i da će isto *itekako ostaviti posledice na njihov život.* Može se zaključiti da *upravo moderna tehnologija nasilnicima omogućava bezbroj novih načina da pojačavaju strah, uspostave kontrolu, izoluju djevojke/žene, te usled nedostatka dokaza izbjegnu kaznu za počinjeno nasilje.*

PREPORUKE

- ✓ Razmotriti izradu i usvajanje Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od online nasilja nad ženama kojim bi se definisale odgovornosti i uloge pojedinačnih organa u smislu koordinacije i saradnje u slučaju online nasilja nad ženama;
- ✓ Obezbijediti dosljednu primjenu svih odredaba Krivičnog zakonika u kontekstu online nasilja;
- ✓ Razmotriti poštovanje kaznene politike za krivična djela nasilja u digitalnom okruženju u odnosu na ista krivična djela učinjena van digitalnog okruženja;
- ✓ Razmotriti da se umjesto gonjenja po privatnoj tužbi uvede gonjenje po službenoj dužnosti za sve oblike online nasilja;
- ✓ Uvesti hitno postupanje u domenu krivične zaštite u slučajevima online nasilja;
- ✓ Uvesti hitne mjere zaštite u okviru krivičnog postupka za slučajeve koji zahtijevaju trenutnu zaštitu bez odlaganja u vidu zabrane komunikacije sa žrtvom;
- ✓ Uvesti odgovarajuće mjere bezbjednosti poput zabrane kontakta sa žrtvom i privremeno ili trajno ograničenje upotrebe elektronskih uređaja za komunikaciju;
- ✓ Proširiti besplatnu pravnu pomoć i na žrtve krivičnih djela koja involviraju online nasilje;
- ✓ Kontinuirano raditi na podizanju svijesti javnosti o učestalosti i karakteristikama online nasilja nad djevojkama i ženama, te edukovati javnost da je online nasilje oblik diskriminacije i kršenje ljudskih prava;
- ✓ Razviti preventivne mjere koje uključuju aktivno učešće sektora informaciono komunikacionih tehnologija, sa ciljem da se izbjegne širenje štetnih rodni stereotipa i ponižavajućih fotografija djevojaka/žena ili fotografija koje seks povezuju s nasiljem;

- ✓ Obezbijediti kontinuiranu i specijalizovanu obuku za predstavnike/predstavnice svih nadležnih institucija, koja će pored upoznavanja sa zakonskim procedurama i oblicima online nasilja, sadržati i praktične informacije za predstavnike/ce institucija kako da efikasno istraže i gone počinitelje online nasilja;
- ✓ Obezbijediti tehničke i kadrovske kapacitete institucijama koje se bave zaštitom djevojaka/žena od online nasilja kako bi procesuiranje nasilnika i mjere zaštite bile efikasne, te prikupljen dokazni material, a istovremeno obezbijedjeno njegovo uklanjanje i spriječeno distribuiranje istog;
- ✓ Omogućiti djevojkama/ženama koje su preživjele online nasilje da ispričaju iskustvo u povjerljivoj i podržavajućoj atmosferi, uvažavajući sve okolnosti, te uzimajući u obzir rodnu perspektivu sa posebnom pažnjom odgovoriti na potrebe djevojaka/žena sa iskustvom online nasilja;
- ✓ Razmotriti izradu i usvajanje dokumenta poput Priručnika o zaštiti od online nasilja, koji bi informisao žene i djevojke o online nasilju, njihovim zakonskim pravima i dostupnim službama za podršku;
- ✓ Uspostaviti specijalističko pravno i psihološko savjetovanje za djevojke žene sa iskustvom online nasilja, uključujući podršku na prevazilaženju trauma, te promovisati iste kako bi osobe sa iskustvom online nasilja imale informaciju o dostupnim servisima;
- ✓ Razviti jedinstvene procedure i forme za prikupljanje podataka o rodno zasnovanom online nasilju među nadležnim institucijama i razviti jedinstvenu bazu podataka o rodno zasnovanom online nasilju;

Lista izvora:

1. European Commission (2020b), Communication From The Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: EU Strategy On Victims' Rights (2020-2025), dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0258&from=EN#footnoteref32>;
2. Council of Europe, 2021: PROTECTING WOMEN AND GIRLS FROM VIOLENCE IN THE DIGITAL AGE, The relevance of the Istanbul Convention and the Budapest Convention on Cybercrime in addressing online and technology-facilitated violence against women;
3. Council of Europe (9 July 2018): Mapping study on cyberviolence with recommendations adopted by the T-CY on 9 July 2018, Strasbourg, France;
4. GREVIO General Recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women, 20.10.2021. dostupno na <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>;
5. Dušan Vasić, Neka otvorena pitanja primene Konvencije Saveta Evrope o visokotehnološkom kriminalu, 2010;
6. Miha Šepec – Revenge Pornography or Non-Consensual Dissemination of Sexually Explicit Material as a Sexual Offence or as a Privacy Violation Offence;
7. Hristina Cvetinčanin Knežević: Rodno zasnovano nasilje nad ženama u digitalnom okruženju – legislativni okvir regulacije;
8. Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama, Rezolucija Generalne skupštine UN 48/104 od 20 decembra 1993;
9. Pekinška deklaracija - Platforma za akciju, Četvrte svetske UN konferencije o ženama, Peking, 1995;
10. Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 22 November 2021 (Federal Law Gazette I, p. 4906) dostupan na https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html;
11. Code penal dostupan na https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719;

12. Código Penal (Ley Orgánica N° 10/1995, de 23 de noviembre de 1995, modificada por la Ley Orgánica N° 4/2015 de 27 de abril de 2015) dostupan an <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/415252>;

13. Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG) dostupan na <https://www.gesetze-im-internet.de/netzdg/BJNR335210017.html>;

14. LOI no 2016-1321 du 7 octobre 2016 pour une République numérique (1) dostupan na <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/420578>;

15. Legge 19 luglio 2019, n. 69 dostpan na <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2019/07/25/19G00076/sg>

16. Código Penal (Ley Orgánica N° 10/1995, de 23 de noviembre de 1995, modificada por la Ley Orgánica N° 4/2015 de 27 de abril de 2015) <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/415252>;

17. Criminal code dostupan na <https://antislaverylaw.ac.uk/wp-content/uploads/2019/08/Netherlands-Criminal-Code.pdf>;

18. Criminal Code (Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 50/12 – official consolidated version, 6/16 – pr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22 – ZZNSPP and 16/23) dostupan an [Criminal Code \(pisrs.si\)](http://www.pisrs.si/CriminalCode);

19. Criminal Justice and Courts Act 2015 dostupan na <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/2>;

20. Evropski institut za ravnopravnost spolova, 2017: Nasilje nad ženama i djevojkama na internetu; dostupno na https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/cyber_violence_against_women_and_girls.pdf

21. Zakon o potvrđivanju Konvencije o računarskom kriminalu (“Službeni list CG - Međunarodni ugovori”, br. 4/2009 od 20.10.2009. godine);

22. Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja, Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori, br. 012/10 od 03.11.2010;

23. Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Službeni list CG - Međunarodni ugovori, br. 4/2013);

24. Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22;

25. Kazenski zakonik dostupan na <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>;

26. Predlog zakona o izmjenama i dopunama krivi;nog zakonika Crne Gore dostupan na <https://www.gov.me/dokumenta/d3e75fff-8844-4d91-88c4-1c-2273c3c473>;

27. Ustav Crne Gore (Službeni list CG, br. 1/2007 i 38/2013);

28. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (“Službeni list Crne Gore”, br. 020/11 od 15.04.2011, 020/15 od 24.04.2015);

29. Krivični zakonik Crne Gore (Službeni list Republike Crne Gore”, br. 070/03 od 25.12.2003, 013/04 od 26.02.2004, 047/06 od 25.07.2006, “Službeni list Crne Gore”, br. 040/08 od 27.06.2008, 025/10 od 05.05.2010, 073/10 od 10.12.2010, 032/11 od 01.07.2011, 064/11 od 29.12.2011, 040/13 od 13.08.2013, 056/13 od 06.12.2013, 014/15 od 26.03.2015, 042/15 od 29.07.2015, 058/15 od 09.10.2015, 044/17 od 06.07.2017, 049/18 od 17.07.2018, 003/20 od 23.01.2020, 026/21 od 08.03.2021, 144/21 od 31.12.2021, 145/21 od 31.12.2021);

30. Online nasilje nad djevojkama I ženama, rezultati istraživanja javnog mnjenja, Sigurna ženska kuća, Podgorica 2019., dostupno na <http://szk.co.me/wp-content/uploads/2020/01/Online-i-nasilje-posredovano-komunikacionim-tehnologijama-nad-djevojkama-i-%C5%BEenama-na-teritoriji-Podgorice-izvje%C5%A1taj-SK-2.pdf>

31. Ispred ekrana, istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru, NVO Atina, Beograd 2022, dostupno na <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Ispred%20ekrana%20sa%20koricom.pdf>

32. Nasilje nad ženama i djevojkama na internetu, dostupno na https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/ti_pubpdf_mh0417543hrn_pdfweb_20171026164002.pdf

33. The digital dimension of violence against women as addressed by the seven mechanisms of the EDVAW Platform, dostupno na https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/cedaw/statements/2022-12-02/EDVAW-Platform-thematic-paper-on-the-digital-dimension-of-VAW_English.pdf

34. Cyber violence against women dostupno na <https://www.coe.int/en/web/cyberviolence/cyberviolence-against-women>

35. Online gender based violence against women and girls, dostupno na <https://www.oas.org/en/sms/cicte/docs/Guide-basic-concepts-Online-gender-based-violence-against-women-and-girls.pdf>

36. Online gender-based violence: A submission from the Association for Progressive Communications to the United Nations Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, dostupno na https://www.apc.org/sites/default/files/APCSubmission_UNSR_VAW_GBV_0_0.pdf

10

STVARI KOJE TREBA DA ZNAŠ

INFORMIŠI SE I ZAUSTAVI ONLINE NASILJE
NAD DJEVOJKAMA I ŽENAMA!

Sigurna ženska kuća

069 013 321

Ili nas možete kontaktirati putem društvenih mreža

Ovaj listlet kreiran je kroz projekat BLOCK, CANCEL, UNFOLLOW koji realizuje Sigurna ženska kuća. Projekat je podržan je od strane Centra za građansko obrazovanje (CGO) u okviru programa „OCD u Crnoj Gori – od osnovnih usluga do oblikovanja politika – M'BASE“ koji finansira Evropska unija, a kofinansira Ministarstvo javne uprave. Sadržaj ovog listleta isključivo je odgovornost NVO Sigurne ženske kuće i ne odražava nužno stavove CGO-a, Evropske unije ili Ministarstva javne uprave.

NASILJE JE NASILJE, ČAK I ONLINE

Digitalno nasilje je sve raširenije i ono je često nastavak zloupotrebe u fizičkoj stvarnosti, kao dodatni način kontrolisanja.

INFORMIŠI SE!

Informiši se o online nasilju nad djevojkama i ženama. Nasilje je nasilje, čak i ako se dogodi onlajn. Postoje razni oblici nasilja nad ženama i djevojkama na internetu, najčešći su: uhođenje na internetu, neprestano slanje poruka, osvetnička pornografija, vrijeđanje i uznemiravanje, objavljivanje privatnih podataka djevojke/žene...

SVAKO IMA PRAVO NA PRIVATNOST

Partner nema pravo da ti traži da sa njim podijeliš lozinke telefona ili društvenih mreža. Neki muškarcipotrebljavaju žensko povjerenje, koriste emotivne ucjene, ili hakuju partnerkine naloge špijunskim softverom. Postoje softveri i aplikacije koji mogu da prate kucanje poruka ili da učine aktivnost na ekranu dostupnu na drugom uređaju. Određene aplikacije mogu da snime svaki poziv.

ONLINE NASILJE JE KAŽNJIVO

Nakon raskida veze nerijetko se dešava da bivši partner koristi fotografije bivše partnerke, pravi lažne profile na društvenim mrežama ili na dejting aplikacijama, ili zloupotrebljava intimne sadržaje koji sunastali u toku veze. Ovo predstavlja kršenje privatnosti i kažnjivo je zakonom.

PREVENCIJA

Koristi dvostruku potvrdu identiteta gdje je god moguće. Ojavljuj se iz svih važnih aplikacija kada ih ne koristiš. Koristi postavke privatnosti na platformama društvenih mreža. Koristi uređaj kojem drugi ne mogu da pristupe ili koristi incognito režim u pretraživačima. Koristi aplikacije za pravljenje i čuvanje jakih lozinki npr.lastpass.com.

ŠTA AKO SE DOGODI TEBI?

Obnovi lozinke i druga sigurnosna podešavanja (društvene mreže imaju sisteme podrške i uputstva šta treba uraditi). Prikupi dokaze kao što su poruke i snimci ekrana. Prijavi profil sa uznemiravajućim sadržajem. Prijavi policiji ako je neko zloupotrijebio tvoje lične podatke ili video snimke. Obrati nam se za pomoć.

POKAŽI SOLIDARNOST

Ne dijeli sadržaj osvetničke pornografije na društvenim mrežama, ni u viber grupama. Kad vidiš da se online nasilje dešava nekoj od tvojih prijateljica na društvenim mrežama REAGUJ- takav snimak prijavi kao nepoželjni sadržaj i blokiraj osobu koja dijeli isti.

EMPATIJA JE JAKO VAŽNA!

Djevojka/žena koja je doživjela online nasilje veoma često osjeća strah, gubitak kontrole nad sopstvenim životom, paniku, tugu, bijes... Ako se online nasilje dogodilo tebi bliskoj osobi pokušaj da je razumiješ i pitaj kako možeš da pomogneš.

PODRŽI!

Ako se tvojoj sestri ili drugarici dogodi online nasilje reci joj da nije sama i da se za informacije, pomoć i podršku može obratiti Sigurnoj ženskoj kući.

TIČE TE SE!

Budi dio važne borbe protiv online nasilja nad djevojkama i ženama. Pridruži se kampanji i širi informacije o oblicima online nasilja i dostupnoj pomoći i podršci.

Ovaj projekat finansira
Evropska unija

VLADA CRNE GORE
MINISTARSTVO JAVNE UPRAVE

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

